

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAFKAS DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI
GÜRCÜ DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ამასიის ქართული სოფლების მეტყველების ნიმუშები
AMASYA YÖRESİNDEKİ GÜRCÜ KÖYLERİNİN KONUŞMA
ÖRNEKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enes YILMAZ

Düzce
Ağustos, 2021

T.C.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAFKAS DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI

GÜRCÜ DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ამასიის ქართული სოფლების მეტყველების ნიმუშები
AMASYA YÖRESİNDEKİ GÜRCÜ KÖYLERİNİN KONUŞMA
ÖRNEKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enes YILMAZ

Danışman: Doç. Dr. Maka SALİA BEŞİROĞLU

Düzce

Ağustos, 2021

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Karadeniz bölgesinin orta bölümünde bulunan Amasya ilindeki Gürcü köylerinin konuşma örnekleri ve kültürel kalıntılarını açıklayıcı bir şekilde ifade etmek amacıyla ortaya konulmuştur. Çalışmanın konusunu Amasya yöresindeki yaşayan Gürcülerin konuşma ve kültürel yaşantıları oluşturmaktadır. Bu çalışma Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Kafkas Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalı Gürcü Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Amasya ili ve tarihçesi ile Osmanlı döneminde Kafkasya boyutu, Osmanlı-Rus savaşları ve Amasya'da bulunan Gürcü köylerinin kuruluşlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise Amasya ilindeki Gürcü köylerinin folklorik araştırmaları hakkında bulunan bilgiler ve kültürel farklılıklardan bahsedilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Amasya'daki Gürcü köylerinde hâlen bulunan edebiyat unsurları, kelime ve anlam değışiklikleri incelenerek örneklendirmeler yapılmıştır.

Çalışmalarda bana destek olup katkı sağlayan ve aynı zamanda tez danışman hocam Doç. Dr. Maka Salia Beşiroğlu'na, tezin içerik olarak donanımlı olması ve tamamlanmasında destek ve tecrübelerinden yararlandığım Prof. Dr. Mehmet Bülent Uludağ'a, prosedür olarak çalışmaların işleyiş ve süreçleri konusunda beni aydınlatan ve yardımcı olan, aynı zamanda bölüm başkanımız olan Dr. Öğretim Üyesi Fehmi Altın ve beraberinde sorunlarla karşılaştığımda bana destek olup izlemem gereken yol hakkında önerilerde bulunan Dr. Fevzi Çelebi'ye, bu tezi hazırlarken büyük ölçüde sabır gösteren ve destek olan aileme, burayı üzüterek belirtmek istiyorum ki bu tezin başlangıcından itibaren kültürel ve dilsel anlamda ropörtajlarla destek aldığım, ebedi aleme irtihal eden bilgi donanımı yüksek dedem rahmetli (Gorki) Mehmet Uludağ'a ve desteklerini esirgemeyen, emeği geçen bölge Gürcüleri ve beraberindeki köylü vatandaşlarımıza şükranlarımı sunuyorum.

Enes YILMAZ

ÖZET

AMASYA YÖRESİNDEKİ GÜRCÜ KÖYLERİNİN KONUŞMA ÖRNEKLERİ

ამასიის ქართული სოფლების მეტყველების ნიმუშები

YILMAZ, Enes

Yüksek Lisans, Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Maka SALİA BEŞİROĞLU

Ağustos 2021, XIX + 94 sayfa

Bu çalışmanın temel amacı Amasya'daki Gürcü köylerinde kullanılan Gürcü dilinin edebi Gürcü dilinden ne gibi kelime ve anlam değişikliklerine sahip olduğunu ve kültürel anlamda Amasya'daki Gürcü köylerinde hangi faaliyetlerin bitmiş veya devam etmekte olduğunu incelemek ve yazılı olarak ifade etmiş olmaktır. Amasya ili sınırları içerisinde 7 köyün Gürcü köyü olduğunu, içlerinden 2 köyün kısmen Gürcü nüfusa sahip olduğu tespit edilmiştir. Tezde anlatılan köylerin dışında kalan köylerle ilgili veriler ele alınmamıştır. Çalışmamıza köyde bulunan yaşlılarla röportajla başladık. Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda edindiğimiz izlenime göre Gürcü dili birçok etken sebebiyle bazı kelime ve anlam değişikliklerine uğramıştır. Edebi Gürcü dili günümüzde çok sayıda kelimeyi dışardan almıştır. Amasya'da bulunan Gürcülerin konuştuğu Gürcücede, Türkçe, Arapça ve az sayıda Farsça kelime tespit edilmiştir. Ancak Amasyalı Gürcülerin konuşmalarından Türkçe kelimeler çıkartıldığında özgün bir Gürcüce ile karşılaşılacaktır. Amasya Gürcülerinin günlük konuşmalarında ya da kelimelerde harf/ses değişiklikleri görülmüştür. Örnek verecek olursak 'modi'-gel kelimesi 'moy(moi)' olarak, 'Rogor khar?'- Nasılsın soru cümlesi 'Ravar khar?' olarak değişkenlik göstermiştir. Temel terimler aynı şekilde kalmıştır, ancak coğrafi etkenler veya ortam koşullarından dolayı bazı kelimeler kullanılmadıkları için gelecek nesillere aktarılamamıştır. Bu değişikliklerin yanı sıra şifreleme yöntemi için kullanılan bazı Gürcüce kelimelere rastlanmıştır. Resmi dilde bulunan ancak anlam olarak değişkenlik göstermiş ve kullanımı hâlâ bugün devam etmiş kelimeler bulunmaktadır. Bunlara örnek 'boloki'-turp ve 'tavtzelı' kızılbaş gibi kelimelerdir. Bu kelimelerin resmi dildeki anlamlarının dışında apayrı bir tabir ile hitap veya belirtme durumu gözlemlenmiştir. Göç ettikleri dönemden günümüze kadar ki kısımda dili sağlıklı bir şekilde bir iki köy ancak koruyabilmiştir. Korunmasının en büyük nedeni milli birlik ve beraberlik ortamını kaybetmemiş olmalarıdır. Bazı köylerin kısmen Türk kısmen Gürcü nüfusa sahip olmaları, dini hassasiyet ve beraberindeki asimile olma durumu, dil ve kültürün korunamamasının en başlıca sebeplerindendir. Kültür olarak bakıldığında Akyazı köyünün ilk dönemlerinde 'cibniguda(çiboni)' yani tulum olsa da Gürcü halk oyunlarına hiçbir köyde rastlanmamış olup günümüzde Gürcü halk oyunları için kullanılan herhangi bir müzik aleti de hiçbir köyde bulunmamaktadır. Halk oyunları olarak yöresel oyunlar davul-zurna eşliğinde oynanmaktadır.

Akrabalık bağları eskiye nazaran günümüzde daha çok dış evliliklerden dolayı kısmen zayıflamış olsa da bazı köylerde Gürcüler arası evlilik devam etmiştir.

Bu durum da akrabalık bağlarını güçlü tutmaya ve kültürün korunmasına yardımcı olmuştur. Coğrafi isimler, bitki hayvan isimleri ve alet edevat isimleri resmi dildeki anlam ve kelime yapısıyla Amasya yöresindeki Gürcülerin kullandığı kelimelerin çoğu benzerlik göstermektedir. Ancak dilin saf yapısını muhafaza etmiş birkaç köyde eski dilde bilinen ama günümüzde nadir kullanılan kelimelere rastlanmıştır. Bir örnek verecek olursak ‘koçikorvalai’ – karabiber kelimesi resmi dilde ‘şavipilpili’ olarak kullanılmaktadır. Kelime yapıları, anlam değişiklikleri ve bir takım aktarılamayan kültürel faaliyetlerle beraber sanat alanında değişiklikler olmuş olsa da minyatür Açara’yı Amasya’daki Gürcü köylerinde çok net görebilmekteyiz. Hâlâ kaybolmayan anılar, milli duygularla bütünleşmiş milli birlik ve beraberliğin yanı sıra kültürel canlanmanın bugün Amasya topraklarındaki Gürcülerde devam ediyor olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Gürcü köyleri, Coğrafi isimler, Kültürel faaliyetler, Açara.

ABSTRACT

SPEECH EXAMPLES OF GEORGIAN VILLAGES IN AMASYA REGION

ამასიის ქართული სოფლების მეტყველების ნიმუშები

YILMAZ, Enes

Master's Degree, Department of Georgian Language and Literature

Thesis Advisor: Doç. Dr. Maka SALİA BEŞİROĞLU

August 2021, XIX + 94 pages

The main purpose of this study is to examine the word and meaning changes of the official Georgian language in the Georgian villages of Amasya and to examine which activities are finished or ongoing in the Georgian villages of Amasya in a cultural sense and to express in writing. In total, I found out that 7 villages in the Amasya region were Georgian, and 2 of them have a partially Georgian population. And I started my work through an interview channel through the elderly citizens in the village. According to the information I gained as a result of my researches, the Georgian language has undergone some word and meaning changes due to many factors. In addition to the fact that the official Georgian language has received many foreign words, Turkish, Arabic and a small amount of Persian words have been observed in Georgian, which is spoken by Georgian immigrants in Amasya. However, when we listen to the speeches of Georgians from Amasya, when you remove the Turkish words, an original Georgian language is encountered. . Letter changes have been observed in the words spoken by Amasya Georgians. . For example, the word *modi-come* is used instead of *moy (moi)*, and *Rogor khar?*-How are you? Is used instead of *Ravar khar?* varied as. The basic terms remained the same, but could not be passed on to future generations because some words were not used due to geographical factors or environmental conditions. . In addition to these changes, some Georgian words used for encryption method were found. There are words in the official language that have varied in meaning and are still in use today. Examples of these are the words *Boloqi-Radish* and *Tavtzteli Kizilbash*. Addressing or expressing these words with a completely different expression apart from their meanings in the official language has been observed. Only one or two villages have been able to preserve the language in a healthy way from the period they migrated to today. The biggest reason for its protection is that they have not lost the atmosphere of national unity and solidarity. Some of the villages have half Turkish and half Georgian population, religious sensitivity and their assimilation status are the main reasons why language and culture cannot be preserved. In terms of culture, although there was *Cibniguda (chibony)* instrument player in the old times of *Akyazı* village, Georgian folk dances culture was not encountered in any village and today there is no instrument used for Georgian folk dances in any village. As a game culture, local games are played with drum and *zurna*.

Although kinship ties have been partially weakened due to external marriages today compared to the past, marriage between Georgians continued in some villages.

In this case, it helped to keep kinship ties strong and preserve the culture. Geographical names, plant animal names and tool names show similarities with the meaning and word structure in the official language and most of the words used by Georgians in Amasya region. However, in a few villages that preserved the pure structure of the language, words that were known in the old language but rarely used today have been found. To give an example, kochikorvalai - Black pepper word is used as Shavipilpili in official language. Although there have been changes in the field of art with word structures, changes in meaning and some inaccessible cultural activities, we can clearly see the miniature Adjara in Georgian villages in Amasya. It has been observed that the memories that are still not lost, national unity and solidarity integrated with national feelings, as well as cultural revival continues today in Georgians in Amasya.

Keywords: Amasya, Georgian villages, Geographic names, Cultural activities, Adjara.

ამასიის ქართული სოფლების მეტყველების ნიმუშები

წარმოდგენილი სამაგისტრო ნაშრომის - ამასიის ქართული სოფლების მეტყველების ნიმუშები - შედგება შესავლის, სამი ნაწილისა და დასკვნისაგან. თითოეული ნაწილი იყოფა თავებად; თავები კი - ქვეთავებად; შესავალს უსწრებს წინასიტყვაობა, ნაშრომის მოკლე მიმოხილვა, აბსტრაქტი და რეზიუმე. ნაშრომი შესრულებულია თურქულ ენაზე და ერთვის აბსტრაქტი - ინგლისურ და ქართულ ენაზე. ნაშრომს ერთვის ასევე ფოტომასალა, ქართული ლექსემები თურქული თარგმანებით და გამოყენებული ლიტერატურის სია.

ნაშრომის პირველ ნაწილში შემდეგი საკითხებია წარმოდგენილი:

1. ოსმალეთ-რუსეთის ომი და მუჰაჯირობის პერიოდი (მე-19 საუკუნე):
1293 წლის ომი;
1828-1829 ოსმალეთ-რუსეთის ომი, ედირნეს შეთანხმება და ახალციხის დაკარგვა;
ყირიმის ომის კავკასიის პერიოდი (1853);
2. ამასიისა და მიმდებარე ტერიტორიის ისტორიული მნიშვნელობა;
ამასია ისლამის მიღებამდე და მიღების შემდეგ.
3. ოსმალეთის მთავრობის პოლიტიკა და ამასიის მკვიდრ ქართველთა საზოგადოების ჩამოყალიბება: მიგრაცია კავკასიიდან ანატოლიაში
4. ბათუმელ მუჰაჯირთა მარშრუტი და დასახლების ადგილები: ამასიაში არსებული ქართული სოფლები და თურქეთის ტერიტორიაზე მათი დანაწილება; აქიაზი, ჩივი და სხვა სოფლების შესახებ ინფორმაცია.
5. ნაშრომის მეორე ნაწილში მიმოვიხილავთ შემდეგ საკითხებს:
6. ამასიის ქართულ სოფლებში არსებული ფოლკლორი და სოფლის მუზეუმი: რელიგიის როლი სოფლის კულტურაში; ოჯახი, ნათესაური კავშირები ამასიის ქართული სოფლებში;
7. ფოლკლორის როლი ამასიის ქართული სოფლების კულტურაში;
8. ქორწილი და სხვა ტრადიციული კულტურა (დღეობა, თამაშობანი).
9. ნაშრომის მესამე ნაწილში საფუძვლიანად ვეხებით იმ საანალიზო საკითხს, რომელიც ჩვენი სამაგისტრო ნაშრომის სახელწოდებადაა გამოტანილი; ესაა ამასიაში მცხოვრებ ეთნიკურ ქართველთა ქართული მეტყველების ნიმუშები. ეს ნაწილი ნაშრომს განსაკუთრებულად ფასეულს ხდის, რადგანაც აქ ამასიის ქართული სოფლების დღევანდელი ვითარებაა

ასახული. წარმოდგენილი ქართული სიტყვა-ფორმები ძირითადად ჩვენ მიერაა მოძიებული, დღეს იქ მცხოვრები ქართული წარმომავლობის ინფორმატორებისგან.

10. განხილული მასალა ასეთია:

- ამასიის ქართული საზოგადოების ზეპირსიტყვიერება და ხალხური ლიტერატურის ნიმუშები; ამასიის ქართულ სოფლებში ქართულად მეტყველების ნიმუშები;
- ამასიის ქართული ლექსიკის მრავალფეროვნება და მნიშვნელობათა ცვლა: ანდაზები, გამოცანები...
- კოდირების შემთხვევები;
- რუსულიდან თურქულიდან და სხვა ეებიდან ნასესხები სიტყვები
- თურქულ-ქართული ლექსები და თამაშობანი.
- თეატრის ტრადიცია სოფელ აქიაზში;
- ბოლო პერიოდში გავრცელებული ზეპირი და წერილობითი ისტორიული კვლევები;

ნაშრომში ქვეთავებადაა გამოყოფილი: ხელსაწყოებისა და სხვადასხვა ნივთების სახელწოდებები; მუსიკალური საკრავების აღმნიშვნელი ლექსიკა; სამზარეულოს ლექსიკა; ადამიანის ორგანოთა აღმნიშვნელი სახელები. გადატანითი მნიშვნელობის სიტყვა-ფორმები, რომლებიც დღემდე შემორჩა ამასიელ ქართველთა მეხსიერებას.

ამასიის პროვინცია მდებარეობს ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში, შავიზღვისპირეთის რეგიონში. პროვინციის ცენტრი არის ქალაქი ამასია. ამასია მრავალმხრივ არის საინტერესო, როგორც თურქი ისე ქართველი მეცნიერებისთვის. ამ ქალაქს 300-წლოვანი ისტორია აქვს. ამასიის შესახებ ბევრი საინტერესო ნაშრომი არსებობს, როგორც თურქულ, ისე ქართულ სამეცნიერო სივრცეში¹. ბერძნული წყაროების მიხედვით, ძველი წელთა აღრიცხვით II-I ათწლეულებში ამასია იყო უძველესი ქართველური ტომების - თაბალების (იგივე თობალების) ტიბარენების (იგივე ტობარენების) განსახლების არეალი. ცნობილია, რომ ამასია შედიოდა ბიზანტიის იმპერიაში და მოგვიანებით ის გახდა ოსმალეთის იმპერიის ნაწილი. ისტორიული წყაროებიდან, ცნობილია რომ ამასიაში სულთნის შვილები იღებდნენ განათლებას, ამიტომაც მას უფლისწულების ქალაქსაც ეძახდნენ (ფუტკარაძე, 100-103, 2005; სალია, ფუტკარაძე, 2019).

ამასიის პროვინციაში ქართველებით დასახლებული სოფლებია: აქიაზი, ჩივი, იუვა, თათლიფინარი, ბელდალი, თენექე, ჩათალჩამი. აღნიშნული სოფლებიდან ქართული ლექსიკა თუ ზოგადად ქართული კულტურა ყველაზე მეტად შემონახულია აქიაზში, ბელდალსა და

¹ იხ. გამოყენებული ლიტერატურა.

თათლიფინარში. ქართული კულტურიდან განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ ქართულ სამზარეულოს. აქ დღემდე ამზადებენ ქართულ კერძებს და სათანადო ლექსიკაცაა შემონახული. ინფორმატორები გვეუბნებიან, რომ ჩვენ ცეკვა-სიმღერისთვის არ გვეცალა, მუდამ სარჩოს ძიებაში ვიყავით და ამიტომ ეს სიტყვები უფრო გვახსოვსო... ნაშრომში წარმოდგენილია ქართული კერძების აღმნიშვნელი შემდეგი სახელები: **ქალაჯო, ჭადი, ფხალობია, ფიფინა, წყალშიკვერცხი, მალახთო, მოკრაკული, ჰელლეშორბა, ქესმაშორბა... ჩვენი ინფორმატორი** ქართველი დიასახლისები, გაბმულ თურქულ მეტყველებაშიც აღნიშნულ ლექსებებს იყენებენ.

აქიაზი, ბელდადი ეს ის სოფლებია, სადაც დღემდე ისმის ქართული; ქართველები ერთმანეთში დაილაპარაკებენ ქართულად, რასაც ვერ ვიტყვით ამასიის სხვა სოფლებზე. სამწუხაროდ, სხვა სოფლებში მხოლოდ ცალკეული სიტყვებიღა ახსოვთ ქართული, ან ლაპარაკის დროს გიდასტურებენ, ეს სიტყვებიც ვიცოდით, „ნენეი იტყოდა... ჰო, ჰო“ ჩვენ კი დაგვაფიქცაო. შევნიშნავთ რომ აქიაზსა და ბელდალში დღემდე მხოლოდ ქართველებზე ქორწინდებიან, სხვა სოფლებში კი დიდი ხანია არ თაკილობენ შერეულ ოჯახებს. ვფიქრობთ, ამან ძალიან იმოქმედა ქართული ენისა და ტრადიციების შენარჩუნებაზე. ქართველობის შენარჩუნება ძალიან ფასეული ყოფილა ოდითგან აქ მცხოვრები ქართველებისთვის. იდენტობის დაკარგვის რეალური საშიშროება იყო, რა თქმა უნდა, ეს დრომაც დაგვანახა და „გადარჩენის“ მიზნით, სამწუხაროდ, ნათესავებიც ქორწინდებოდნენ. იცოდნენ, რომ ეს წესი ეწინააღმდეგებოდა ქართულ ტრადიციას, მაგრამ თავს იმით „იმართლებენ“, რომ სხვაგვარად, ანუ არაქართველზე ქორწინებით - ვერ შემოვინახავდით ქართულ ენასო. დღეისათვის, ქართული ტრადიციისამებრ, ეთნიკურ ქართველებში ნათესავებს შორის ქორწინება აკრძალულია.

საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ამასიის ქართული სოფლები გეოგრაფიული, ბუნებრივი გარემოთი ძალიან ჰგავს მთიან, თვალწარმტაც საქართველოს. ცნობილია, რომ ქართველები შეგნებულად ირჩევდნენ საცხოვრებლად ასეთ ადგილებს. ისიც გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ზემოთ ნახსენებ აქიაზსა და ბელდალში ქართველი კაცის კარმიდამოს დღემდე შემოუნახავს ქართული ხასიათი. ვგულისხმობ იმას, რომ ყველას უდგას ხის ნალია, სათავსო და ეზოს მორთვაშიც აშკარად ქართული შტრიხები თვალშისაცემია. ყველას მოჰყავს სიმინდი და ლობიო. ფხალიც აუცილებელია; ფხალისა და ლობიოს გარეშე ქართული სუფრა ვერ წარმოუდგენიათ. მოჰყავთ ასევე კარტოფილი... სხვადასხვა მწვანილი - ქინძი. მაკიდო... რაც ქართული კერძის დასამზადებლად საჭირო. ოჯახის დიასახლისი ქართველი თუ არაა, ის ასე არ გაირჯება, რადგანაც ის ქართულ კერძებს არ მოამზადებსო - შენიშნავენ ჩვენი მთქმელები.

ნაშრომში ჩვენ ცალკე გამოვიტანეთ სიტყვათა ჯგუფი, რომელსაც პირობითად კოდირებული სიტყვები ვუწოდეთ. ამასიაში, თუ ზოგადად თურქეთში განფენილმა მუჰაჯირებმა მშობლიური ქართულის გარდა სხვა ენა არ იცოდნენ. არ იცოდნენ თურქული. მათ უწევდათ ყიზილბაშებთან თანაცხოვრება... გარკვეული სიტყვები - ყიზილბაში, თურქი- რომლებიც არ ითარგმნება -ქართველთა მეტყველებაშიც ამ ფორმით გამოიყენებოდა. მაგრამ როდესაც სურდათ, ნათი საუბარი სხვისთვის რომ არ ყოფილიყო გასაგები (ის თითოთორთა სიტყვაც კი)- ქართველები ერთგვარ ხერხ მიმართავდნენ: ყიზილბაშის აღსანიშნავად თავწითელს ამბობდნენ, თურქს (და სხვა არაქართველს) ბოლოკს (თურქ. *turp*) ეძახდნენ: „ბევრი ა ილაპაიკოთ ბოლოკი მოდისო“; „ის წითელთავია ფრთხილად იყავითო“... ასე ანიშნებდნენ ერთმანეთს, ნაცნობ სიტყვაზე უცხოს ყური რომ არ დაეცქვიტა...

სიტყვა **შაქარის** ნაცვლად იყენებდნენ **თეთრს**. ჩაი არ მოეწონებოდათ იტყოდნენ, თეთრი არა აქვს ამ კაცსო?! **ჩაიზე - მარილს** იტყოდნენ. როგორც ვთქვით, თურქებისთვისაც ნაცნობი **შაქარი** (*şeker*), ჩაი (*çay*) სიტყვებით არ ელაპარაკათ... ვფიქრობთ, ამ რიგისაა თურქეთის ქართველების აღსანიშნავად გამოყენებული სიტყვა „ჩვენებური“, რაც ჩვენთან, ჩვენთან ნიშნავს. ჩვეულებრივ მეტყველებაში იტყოდნენ ის ბოლოკია, ის წითელთავიანია, ის კიდევ ჩვენებურიო; ან, არაფერი დაუშვავოთ- ჩვენებურიო.

ამასიის ქართველთა მეტყველება ემთხვევა ქართული ენის აჭარულ დიალექტს. აქ ვერ გაიგონებთ, როგორა ხარ? როგორ ბრძანდებით? ფორმებს, მაგრამ ყველამ იცის, **რავარ ჰარ? რა იჯები?** და პასუხი - **კაი ვარ;** დასტურდება კარგი ფორმაც -**კარგი ვარ** „კარგად ვარ“.

ჰად ხარ? ნაცვლად სად ხარ?; **მოი**, „მოდი“, **ფუში** „კუჭი“...

საინტერესოა, რომ ამასიის სოფლებს შორისაცაა ერთი და იმავე მნიშვნელობის სიტყვები სხვადასხვა ვარიენტებით წარმოდგენილი: აქიაზში იტყვიან- ტლაპო, ბელდეღში - ტალახი, იქ ტლაპო სიტყვა არ იცია.

ამასიელ ქართველთა მეტყველებაში ხშირია სამეტყველო კოდთა შერევის შემთხვევებიც. მაგალითად, ქართველები ამბობენ: თეთრირენგი, შავირენგი... რენგი თურქულია და ნიშნავს ფერს. ცალკე რენგი ვერ დავადასტურეთ, მაგრამ ქართულ სიტყვებთან შერწყმით ვიღებთ ასეთ ფორმებს: თეთრირენგი „თეთრი ფერი“, შავირენგი „შავი ფერი“...

განსხვავებული მნიშვნელობის მქონე სიტყვის კიდევ ერთი მაგალითია **ლექიკური** ერთეული „**საქონელი**“. საქართველოში

„საქონელი“ საკუთრებაში არსებულ ნივთს ეწოდება, პირადი საკუთრების ან საწარმოო დანიშნულების საგნის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულია. აღსანიშნავია, რომ აქიაზელი ქართველებისთვის, იმ პერიოდში, ლექსიკური ერთეული „საქონელი“, კომერციული საქმიანობისთვის გამოიყენებოდა, ასევე ოჯახის მთავარ სარჩოს წვრილფეხა ან მსხვილფეხა საქონელი წარმოადგენდა, აქედან გამომდინარე ეს ტერმინი მხოლოდ და მხოლოდ ცხოველს აღნიშნავდა.

კითხვითი ფორმა რომელი საათია? ამასიელ ქართველთა მეტყველებაში დასტურდება ასე - **რამითი საათია?** „**რომელი საათია?**“; **რამით იქნება?** - ანუ „რამდენად იქნება? რა ღირს?“...

ნაშრომს დანართის სახით ერთვის ის სიტყვა-ფორმები, რომელიც ამასიელ ქართველთა მეტყველებაშია დადასტურებული. ფასდაუდებელია მათ მეხსიერებას შემორჩენილი ფოლკლორის ნიმუშები; ლექს-სიმღერები, ანდაზები- რომლებშიც მუჰაჯირ ქართველთა სულიერი მდგომარეობა იკვეთება. მასალა მეტად საინტერესოა და მნიშვნელოვანი, როგორც ენობრივი ასევე ისტორიული და ეთნოგრაფიული თვალსაზრისითაც.

ნაშრომში ინტერნეტმასალაცაა წარმოდგენილი, სადაც ქართული ტექსტები ლათინური ანბანითაა დაფიქსირებული. შესაძლებელია გვერდის მესაკუთრე ქართული ენის არმცოდნე, ეთნიკური ქართველია. ტექსტები ნაშრომში გადმოვიტანეთ უცვლელად (ლათინური ანბანით) და იგივე ტექსტი ქართულ ანბანზეც გადავიყვანეთ. მრავალსაუკუნოვანი ქართული ანბანი, ქართული სულის ნაწილია და სამწუხაროა, მისი დავიწყება ან სხვა ანბანით ჩანაცვლება, სხვა შემთხვევაში დანაშაულადაც შეიძლება აღვიქვათ. ამასიის ქართული ფოლკლორის ნიმუშია:

İgel gağma tetri qva-იგელ გაღმა თეთრი ქვა
Heli davgar aramqva-ჰელი დავგარ არამქვა
Hori nanay hori nanay-ჰორი ნანაი ჰორი ნანაი

İgel gağma nalya-იღელ გაღმა ნალია
Cer sadili malya-ჯერ სადილი მალია
Hori nanay hori nanay-ჰორი ნანაი ჰორი ნანაი...

ნაშრომში წარმოდგენილია, ამასიელ ქართველთა მეხსიერებას შემორჩენილი მეტსახელები: **სანათორი, გეიგელი, ჩიჩმუგაი, კოთმანაი, სიფსიფა, პათერა, ფულულა, თაგვი, დოშომი, გაფსუნია, ცივცივა, ფუტკარი, ქობული, ჩიტიბუდე.** მთქმელები ვერ ხსნიან რატომ არქმევდნენ ამა თუ იმ მეტსახელს; ზოგიერთი მეტსახელის მიზეზის დადგენაში თვითონ სიტყვა გვეხმარება. მაგალითად **თაგვი, ფუტკარი...** მაგრამ ზოგი სიტყვის მნიშვნელობა, როგორც ჩანს, ძალიან გაზუნდოვანებულია.

ამასიის ქართული სოფლების ქართულად მეტყველი თაობა არის ღრმადმოხუცი ან ასაკში შესული ხალხი. ახალგაზრდებმა ქართული არ იციან, არაფერს ვამბობთ ბავშვებზე. ქართული ენა თაობიდან თაობაზე ვერ გადადის. დაკარგვის პირასაა. ფაქტობრივად ამ სოფლებში ახალგაზრდებიც ნაკლებ არიან, რადგან ისინი თურქეთის დიდ ქალაქებში არიან გადასული სასწავლებლად, უფრო საცხოვრებლად და მხოლოდ ზაფხულობით სტუმრობენ სოფელს. მხოლოდ ზაფხულობით თუ გაიგონებენ ქართველობის მეციხოვნე მამისა თუ ბაბუის თითოეორი ტკბილქართულ სიტყვას. ამიტომაც ჩვენი მისია, ჩვენი ვალია მინავლებული სულის გამოღვიძება, გამოფხიზლება, რამეთუ - სილამაზე მრავალფეროვნებაშია - ამის საშუალებას ჩვენ ჩვენი სახელმწიფოც გვაძლევს.

არიან ახალგაზრდები, რომლებიც ამ ბოლო პერიოდში განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენენ ამასიის ქართული სოფლების ისტორიისა და კულტურის მიმართ. გაიხსნა ქართული ენის შემსწავლელი კურსები. არის ოჯახები, სადაც ისევ ძველებურად ებლაუჭებიან ქართული სულიერების გადარჩენის საკითხს. წინამდებარე ნაშრომი, რომელიც საინტერესოა ენობრივი, ისტორიული თუ ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით - ვფიქრობთ, დიდ დახმარებას გაუწევს, როგორც მეცნიერებს, ასევე საკითხით დაინტერესებულ ფართო საზოგადოებას.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
TABLolar LİSTESİ	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜRCÜLERİN MUHACERETİ VE AMASYA YÖRESİNE YERLEŞMELERİ

1.1. Osmanlı-Rus Savaşları ve Muhacerat Boyutu (XIX. Asır)	3
1.1.1. 1293 Harbi	3
1.1.2. 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı, Edirne Antlaşması ve Ahıska'nın Kaybı	4
1.1.3. Kırım Savaşının Kafkasya Boyutu(1853)	5
1.2. Amasya ve Çevresinin Tarihsel Önemi	5
1.2.1. İslam Öncesi Dönem – Türk İslam Fethi Sonrası Amasya	5
1.3. Osmanlı Devletinin İskân Politikaları ve Amasya Gürcü Toplumunun Oluşumu	7
1.3.1. Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler	7
1.3.2. Batum Muhacirlerinin Muhtemel Göç Güzergâhları ve Yerleşim Alanları	8
1.3.3. Amasya'ya Yerleşen Gürcülerin Diğer İllerdeki Akrabaları	10
1.3.4. Akyazı Çivi Köyleri ve Diğer Gürcü Köyler Hakkında Bilgiler	11
1.3.4.2. Çivi köy.	17
1.3.4.3. Beldağ köyü.	18
1.3.4.4. Yuva köyü.	21
1.3.4.5. Tatlıpınar köyü (Darmaderesi).	23

İKİNCİ BÖLÜM

AMASYA GÜRCÜ KÖYLERİNDE FOLKLORİK UNSURLAR

2.1. Amasya Gürcü Köylerindeki Folklorik Unsurlar ve Köy Müzesi	28
2.1.1. Köy Kültürlerinde Dinsel Boyut Önceliği	28
2.1.2. Aile Sosyolojisi Yönüyle Amasya Gürcü Köylerindeki Akrabalık İlişkisi	30
2.2. Folklorik Açıdan Amasya Gürcü Köylerinde Bulunan Unsurlar	31
2.2.1. Düğün Eğlence ve Merasim Kültürü (Şenlik ve Oyunlar)	31

2.2.1.1. Kız isteme.	33
2.2.1.2. Nişan.	34
2.2.1.3. Düğün.	34
2.2.1.4. Akyazı’da çeşitli faaliyetler.	35
2.2.1.5. Şenlik.	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMASYA GÜRCÜ KÖYLERİNDE SÖZLÜ ANLATIM VE EDEBİYAT

3.1. Amasya Gürcü Topluluklarında Sözlü ve Anonim Edebiyat Unsurları	38
3.1.1. Amasya Gürcü Lehçesinde Gürcü Konuşma Örnekleri	38
3.2. Amasya Gürcü Lehçesinde Kelime Dağarcığı ve Anlam Değişimleri	42
3.2.1. Atasözleri, Bilmeceler, Maniler ve Özdeyişler	53
3.3. Rusçadan, Türkçeden ve Diğer Dillerden İthal Kelimeler	56
3.4. Türkçe - Gürcüce şiir ve Oyun Örnekleri	57
3.5. Akyazı Köyü Tiyatro Geleneği-სოფელ აქიაზის თეატრის ტრადიცია	64
3.6. Son Dönemde Yaygınlaşan Sözlü ve Yazılı Tarih Araştırmaları	65
3.7. Akyazı Köyü’nde Gürcüce Olarak Kullanılan Kelimeler	68
3.7.1. Alet-Edevat ve Eşya İsimleri	68
3.7.2. Müzik Aletleri	69
3.7.3. Mutfak Aletleri	69
3.7.4. İnsan Organları	69
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	72
EKLER	75
EK 1. Amasya İli’nin Harita Görselleri	75
EK 2. Türkçe’den Gürcüce’ye Geçmiş Sözcükler	76
EK 3. Unutulmamış Orjinal Kelimeler	77
EK 4. Gürcü Alfabesinin Türkçe Yazılış ve Telaffuz Şekilleri	78
EK 5. Akyazı da Gürcistan a Özgü Alet Yemek Resimleri	79
EK 6. Akyazı Köyüne Ait Görseller	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Akyazı Köyü Görünüm.....	16
Şekil 2. Akyazı Köyü Tepeden	16
Şekil 3. Çiviköy'de Bulunan Ev Mimarisi	17
Şekil 4. Çiviköy'de Ambar Modeli	17
Şekil 5. Beldağ Köyü Görünüm.....	20
Şekil 6. Yuva Köyü Genel Görünüm	22
Şekil 7. Tatlıpınar Köyü Genel Görünüm.....	27
Şekil 8. Kuşburnu=ასკილი=Askili.....	50
Şekil 9. Amasya İli İlçeleri	75
Şekil 10: Türkiye Haritasında Amasya'nın Yeri	75
Şekil 11. Köy Müzesi=სოფლის მუზეუმი.....	79
Şekil 12. Köy Müzesi=სოფლის მუზეუმი.....	79
Şekil 13. Köy Müzesi=სოფლის მუზეუმი.....	80
Şekil 14. Çarık-ქალამანი	81
Şekil 15. Çarık-ქალამანი	82
Şekil 16. Düven-კევრი.....	83
Şekil 17. Düven-კევრი.....	84
Şekil 18. Tahta Tırmık-ფოცხი.....	85
Şekil 19. Tahta Tırmık-ფოცხი.....	86
Şekil 20. Testi=კუზა.....	87
Şekil 21. Un Eleği-ფქვილის საცერი, Sepet-კალათა.....	88
Şekil 22. Ahşap Su Kabı-ხის კუზა	88
Şekil 23. Ahırda Hayvan Bağlamak İçin Kullanılır=კალი	88
Şekil 24. Koyun Kırklığı(Makas)=ცხვრის მაკრატელი	88
Şekil 25. Orak=მანგალი.....	88
Şekil 26. İğ-Teş-i-თითისტარი.....	88
Şekil 27. Değirmen-წისკვილი.....	88

Şekil 28. Köyün Girişi	89
Şekil 29. Köyün Genel Görünümü.....	89
Şekil 30. Köyün Tepeden Görünümü	89
Şekil 31. Köyden Gece Görünüm	89
Şekil 32. Köyün Çay Suyu Görünümü.....	90
Şekil 33. Köyün Kuruluş Sembolü Meşe Ağacı	90

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Beldağ Köyünde Kullanılan Bitki Adları.....	19
Tablo 2. Beldağ Köyünde Kullanılan Hayvan Adları	19
Tablo 3. Beldağ Köyünde Kullanılan Yemekler ve İsimleri	20
Tablo 4. Yuva Köyünde Kullanılan Bazı Yemekler ve Yemek İsimleri.....	22
Tablo 5. Tatlıpınar Köyünde Kullanılan Gürcüce Kelime Örnekleri.....	24
Tablo 6. Tatlıpınar Köyünde Kullanılan Yemek İsimleri.....	26
Tablo 7. Gürcüce Eski ve İlginç Kelimeler-ძველი და საინტერესო ქართული სიტყვები.....	39
Tablo 8. Hayvan İsimleri	41
Tablo 9. Bitki Adları.....	42
Tablo 10. Gürcüce'ye Girmiş Yabancı Dildeki Kelime Örnekleri.....	56
Tablo 11. İnsan Organları.....	69
Tablo 12. Türkçe'den Gürcüce'ye Geçmiş Sözcükler	76
Tablo 13. Unutulmamış Orjinal Kelimeler.....	77

GİRİŞ

Gürcistan ve Türkiye'nin uzak ve yakın tarihleri pek çok açıdan benzerlikler arz eder. Gürcistan, çok eski çağlardan beri uygarlık alanlarına yakınlığından ötürü Kafkasya otantik kültürünün en önemli unsuru olmuştur. Özgün dil ve yazının gelişimi bunu gösterir. Türklerin tarihi ise tüm dünyayı etkileyen neticeler vermiştir ve yine çok eskilere uzanır. İki milletin tarihi arasındaki temel farklılık Gürcü tarih ve kültürünün binlerce yıldır aynı coğrafyada yaşamış olmasına karşın, Türklerin, yeryüzü halklarının pek azında rastlanan genişlikte bir coğrafyada tarihlerini oluşturmaları, kültürlerini yaymalarından gelir.

Türkiye ve Gürcistan Cumhuriyetleri, Birinci Dünya Savaşı'nın karmaşası içinde verilen mücadelelerle oluştu. Fakat Gürcistan Bolşevik Devrimi'nin etkisiyle yayılan Sovyet rejimlerinin kalıbına Kızıl Ordu işgaliyle sokuldu ve 70 yıl Sovyet Federasyonu'nun içinde kaldı. 1991 sonrasında Gürcistan'ın yeniden egemen ve tam bağımsız olması, Türkiye'yle bu yakın komşusunu pek çok ortak noktada buluşturdu.

Kültürel anlamda bu ortak noktaların en önemlisi, muhtelif zamanlarda Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Gürcistan kökenli Müslüman Gürcü muhacirler ile sınırlar tespit edildikten sonra Türkiye topraklarında kalan yerli Gürcülerdir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Batum ve çevresinin el değiştirmesiyle başlayan bu göçler yıllarca sürdü, Sovyet rejimi kurulduktan sonra bile az da olsa devam etti. Soğuk Savaş yıllarında coğrafi olarak böylesine yakın iki halk siyasi engellerle ayrılmıştı. Ancak 1980'lerin ortalarından itibaren Gorbachev reformları ile gelişmeye başlayan ilişkiler 1987'de Sarp kapısının açılmasıyla ivme kazandı.

Türkiye'de Bursa, Sakarya, Gönen, Düzce, Ordu, Artvin, Tokat, Amasya gibi illerde pek çok muhacir köyü Osmanlı zamanında oluşmuştu. Bu köy insanlarından pek çoğunun Batum, Açara gibi bölgelerde akrabaları vardı. Akrabalarının muhacirleri bulması neredeyse imkânsızdı. Geniş Osmanlı ülkesinde kim bilir nerelere yerleşmişlerdi? Ama muhacir köylerinin insanları dedelerinin göç ettikleri

toprakları ve köy isimlerini unutmamışlardı. Bu nedenle iki millet arasına önemli bir kültürel katkı yapacak bu bağlantılar, soydaşlık ve akrabalık anlamında bu muhacir köylerinden giden insanlar tarafından kuruldu.

Bu muhacir köylerinden Amasya’da olanları Akyazı, Çivi, Beldağı, Yuva, Teneke köyleridir. Araştırmamız yaklaşık 140 yıllık mazisi olan bu köylerde Gürcü dili anlamında günümüze kalan öğeleri, ayrıca folklorik unsurları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan mevcut öğelerin yanı sıra, kaybolmuş ya da unutulmuş olanlarını da sunmayı bir katkı olarak görmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜRCÜLERİN MUHACERETİ VE AMASYA YÖRESİNE YERLEŞMELERİ

1.1. Osmanlı-Rus Savaşları ve Muhacerat Boyutu (XIX. Asır)

1.1.1. 1293 Harbi

1877-1878 yıllarında yaşanmış Osmanlı-Rus savaşı, Rumi takvime göre 1293'e tekabül ettiği için 93 harbi olarak anılır. Kırım Savaşı'ndan sonra geçen yirmi yıllık zaman diliminde Rusya, 1848 İhtilalleri neticesinde ortaya çıkmış bir ulusçu ideoloji olan Pan-Slavizm'i destekledi. III. Pan-Slavist Kongre'yi 1864'te Moskova'da topladı. 10 yıl içinde Balkan Slavlarını Osmanlı karşısı noktaya getirmeyi başardı. 1875-1876 döneminde Hırvat, Karadağ, Bulgar isyanları başladı ve Osmanlının her bastırma girişimi Hristiyan âlemini onun aleyhine çevirdi. Kânûn-ı Esâsî'nin 1876'da ilanı da ayaklanmaları bitirmedi. Rusya'nın açık müdahalelerine karşı Osmanlılar 1877 baharında harp ilan ettiler. Balkan ve Doğu cephelerinde Osmanlı kuvvetleri kahramanca savaştıysa da, sayısal üstünlük Rus galibiyetini getirdi. Rus ilerleyişi karşısında kitlesel göç hareketleri oluştu. Amasya, Ordu, Tokat, Samsun, Bursa, Balıkesir, Sakarya, Düzce gibi bölgelerdeki Gürcü unsurlarını oluşturacak göçler bu savaşın sonunda Batum ve Açıra bölgesinin kaybı ile ortaya çıkmıştır. Osmanlıya sadık olarak Rus ilerleyişine karşı şiddetli milis direncini gösteren bu insanlar, yeni egemenlerle en azından sorun yaşayacaklarını bildiklerinden muhacereti tercih etmişlerdi. 1864-1866 yıllarındaki Çerkez Sürgünü hadisesinden sonra Osmanlılar Kafkasya'dan ikinci kez geniş kapsamlı bir göç hareketini göğüslemek zorunda kaldılar.²

² <https://www.ayk.gov.tr-> 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları.

Birinci Cihan Harbi patlak verdiğinde Osmanlılar 1293 Harbindeki gibi yapayalnız değildi. Almanya ve Avusturya-Macaristan ile olan ittifak ilişkisi neticesi Rusya çok geniş bir cephede savaşmak durumunda kaldı. Enver Paşa'nın hatalarıyla oluşan Sarıkamış felaketi ve Ermeni çetelerinin düşmanla işbirliği bazı ciddi kayıpları getirdiyse de Rusya'da büyük bir ihtilalin patlak vermesiyle yaşanan rejim değişikliği ve akabinde İstiklal Harbi ve Rusya'daki yeni rejimle ilişkilerin dostça gelişmesi 1921 uzlaşmasını getirdi. Moskova ve Kars Anlaşmaları ile daha önce tüm Güney Kafkasya'da denetimi sağlayan Sovyet Hükümeti, yeni oluşan Türkiye ile barışı sağlamıştı. Üç asırdır Osmanlılar üzerine büyük baskı oluşturan Çarlık rejimi çökmüş, Kafkasya nihayet barış içinde bir arada yaşama ve kalkınmanın yoluna girmişti. Bu dönemde de bazı muhaceret hareketleri oldu. Çarlık ordularının ve onlarla birlikte hareket eden Ermeni çetelerinin önünden kaçan çok sayıda unsur vardı. Fakat çatışmanın sonunda kazanan Türkler, kaybedenler ise Ermeniler ve Çarlık olduğundan, yerinden ayrılanlar geri döndükleri gibi, 40 yıl önce yitirilen Kars ve Ardahan da ülkeye geri döndü, Batum Gürcistan'da kaldı. İdeolojik ve siyasal nedenlerle de Gürcistan'dan Türkiye'ye göçler olmadı. Bolşeviklerin Kızıl Ordu'yu kullanarak devirdikleri Menşevik Gürcü hükümeti Fransa'ya sığındı ve oradan siyasal mücadelesine devam etti.

1.1.2. 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı, Edirne Antlaşması ve Ahıska'nın Kaybı

Edirne Antlaşmasıyla son bulan Osmanlı-Rus savaşında, Rus Çarlığı Balkanlar ve Kafkasya'da saldırılar düzenleyerek birçok bölgede Osmanlı'yı ciddi kayıplara maruz bırakmıştır. Antlaşmaya göre Rumeli'deki Osmanlı-Rus sınırı, Prut ve Tuna nehirleri boyunca Hızırlyas Boğazı'nda Karadeniz'e ulaşıyordu. Rusya Erivan ve Nahçıvan hanlıklarını kendi topraklarına katmış olarak tanımama elde etti. Doğu sınırı, Guria'nın güneyinden başlayarak Ahıska ve Ahılkelek, Rus tarafında kalacak şekilde oluşuyordu.³

³ https://islamansiklopedisi.org.tr/edirne-antlasmasi-Serafettin_Turan

1.1.3. Kırım Savaşının Kafkasya Boyutu (1853)

Bu savaşın başlıca nedeni ‘Kutsal Yerler’ olarak bilinmektedir. Filistin’de Ortodoks ve Katolik mezhepleri arasında yaşanan çatışmaların sonucunda Rusya Osmanlı Devleti sınırları içinde olan tüm Ortodoksların himayesini kendi idaresi altına almayı teklif etti. Osmanlı Devleti Rusya’nın bu isteğini Fransa ve İngiltere’nin de desteği ile reddetti. Rusya’ya 1853’de savaş ilan etti. 3 yıl süren bu savaşta Rusya yenildi ve 1856’da Paris Antlaşması imzalandı.

30 Kasım 1853’te Rus donanması tarafından Sinop’ta demirli Osmanlı donanmasına saldırı yapıldı ve neredeyse tüm donanma yandı. Bu saldırı sonucu Ruslar Karadeniz’de üstünlük kurarak Boğazları ve İstanbul’u tehdide başladılar. Bunun üzerine Fransa ve İngiltere Rusya’ya bir ültimatoma verdiler. Rusya bu ültimatoma kabul etmeyince Fransa ve İngiltere Rusya’ya 12 Mart 1854’te savaş ilan ettiler. Savaş Tuna, Kafkasya ve Karadeniz’de oldu. Ruslar birçok cephede mağlup oldular ve geri çekildiler ancak Kafkasya cephesinde başarılı oldular ve Kars’ı ele geçirdiler. Çar I. Nikola’nın ölümünden sonra yerine II. Aleksander geçti. O da barış istedi. Her iki taraf da ciddi bir toprak kaybına uğramadı, Karadeniz silahsızlandırıldı.⁴

1.2. Amasya ve Çevresinin Tarihsel Önemi

1.2.1. İslam Öncesi Dönem – Türk İslam Fethi Sonrası Amasya

Amasya, tarihsel olarak çok kritik bir güzergâh ve geçit noktasında yer alan bir kenttir. Çok eski çağlara uzanan bir tarihe sahip olması bu yüzdendir. Doğu-batı ve kuzey-güney iletişim hatlarının buluşma noktasındaki bu kent bazı devletlere başkentlik de yapmıştır. Hititlerin merkez kısımlarına çok yakın bir konumu vardır. Amasya tarih boyunca Anadolu’da doğan devletlerin olduğu kadar, buralarda etki kurmak isteyen devletlerin de hayati derecede önem verdiği kentlerden biriydi.⁵

Hellenistik dönemde oluşan ve adını Karadeniz’den alan Pontos Krallığı’nın Sinop’la birlikte ortak başkenti bu şehir olmuştur. Kral mezarları ve kalenin en güzel

⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Kırım_Savaşı

⁵ O. F. Olcay, *Amasya Şehri*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, No: 14, Temmuz 2010.

biçimini alması bu dönemde olmuştur. Özellikle Mithradates Eupator döneminde en parlak çağını yaşayan bu devlet, o dönemin hegemonik gücü olan Roma ile de başa baş mücadele etmiştir. Romalılar, Sulla, Pompeius, Lucullus ve Sezar gibi büyük komutanların çabalarıyla uzun mücadele sonunda bu krallığı sona erdirdiler. Son Kral Pharnakes, meşhur Sezar'a Zile'nin kuzeyinde Dereboğazı mevkiinde yenilip öldürüldü. Tüm krallık Roma eyaleti oldu. Bu olaylardan kısa bir süre sonra doğan Strabon, o dönem Amasya'sının yetiştirdiği en mühim isim oldu. Bu bilgenin, sadece bir coğrafyacı olarak değil, her bölgenin detaylı tarihini de tasvir eden bir özelliği vardı.⁶

Uzun süren Roma egemenliği sırasında da Mecitözü yakınlarındaki Avkat (Euchatia) bölgesinde doğan Amasyalı Theodoros, putperestliğe karşı çıkan bir Roma askeri olarak şehit edilmiş ve aziz ilan edilmiştir. Romalıların İran ve Kafkasya seferlerindeki ana üsler olarak Yeşilırmak ve Kelkit havzasındaki bazı kentler öne çıkmışlardır. Amasya ve Niksar bunların en önemlileriydi.

Türk-İslam fetihleri döneminde de Amasya-Niksar-Tokat havzası Danişmentli Devleti'nin kurulduğu coğrafya olmuştur. İlhanlılar döneminde kurulan Eretna Devleti için de Amasya hayati önemdeki şehirlerden biri oldu. Osmanlı hâkimiyeti döneminde İstanbul-Tebriz ticaret hattının en önemli noktasıydı. Aynı zamanda şehzadelerin sancak beyliği ile adeta "staj" yaptıkları bir kentti. 1555'de de Osmanlı-Safevi barış görüşmeleri ve barış anlaşması bu kentte yapıldı. Dolayısıyla Amasya, Osmanlı'nın Anadolu'daki en önemli ilim, kültür ve ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Yine Samsun ile birlikte Amasya, Mustafa Kemal'in Milli İstiklal Mücadelesi'ni başlattığı iki kentti.⁷

Açara'dan gerçekleşen muhacerâtın küçük bir kısmı Amasya'yı tercih etmiştir. Bunun nedenlerinden biri yüksek yayla iklimi ve meşe-gürgen ormanları olmalıdır. Akyazı, Beldağı ya da Yuva Köyleri bu yerleşimin tipik örnekleridir. Akyazı Köyü Sezar'ın Zile'deki zaferinden sonra ilerlediği güzergâh üzerinde yer

⁶ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası-Geographica Kitap XII-XIII-XIV*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.

⁷ Abdizade Hüseyin Hüsamettin Efendi, *Amasya Tarihi*, Amasya Belediyesi Yayınları, 2015, c. 4.

alır. Bu bölgedeki Buzluk Dağı ve Yaylayolu Geçidi çok eski bir güzergâh üstündedirler.

1.3. Osmanlı Devletinin İskân Politikaları ve Amasya Gürcü Toplumunun Oluşumu

1.3.1. Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler

Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçlerin dini, siyasi, milli, kültürel, sosyal vb. birçok sebep ve etken öne çıkmaktadır. Fakat bunların yanı sıra daha önemli olan bir faktör de Rusların Kafkasya ile ilgili planları çerçevesinde bölgede uyguladığı iskân politikalarıdır diyebiliriz. Ruslar, bölgedeki Müslüman kesimi çıkartıp yerine kendi Rus halkından vatandaşları yerleştirerek ileriye dönük bir kolonizasyon ve bölgeyi kontrol altına alma düşüncesinde idi. Rus Çarlığı tarafından zorla Hristiyanlaştırılan Nogaybaklar ve Urumlar da Rusların bu politikasına karşı koymak için Kırım savaşı sırasında ayaklanmışlardı. Bu ayaklanmada fırsatçılık yapan Ruslar bölge halkı üzerinde şiddet uygulayıp göçe zorlamışlar, topraklarına da el koymuşlardı. Bu zorluklara dayanamayıp bölgeden ayrılanların yerine bir kaç milyon kadar Rus unsur yerleştirmişlerdi. Bu süreci gören Müslüman kesimden halk, bölgeyi terk etmenin daha doğru olacağı, daha çok dinsel açıdan Osmanlı devleti sınırları içinde yaşamının daha rahat olacağı düşüncesinde idi. Nitekim 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Kafkasya'yı hâkimiyetine alan Rusya, Ruslaştırma politikalarına hemen başladı. O coğrafyadaki Müslüman halkın kültürünü değiştirmek ve çocukları doğrudan Rus mekteplerine yollayarak ana dillerinden koparma politikası izlenmiştir. Rusya'nın baskıcı politikalarına karşı direnemeyen Müslümanlar elbetteki çareyi Osmanlı devleti topraklarına sığınmakta aramışlardır. Ayrıca bir başka neden de açlığın, kıtlığın çok fazla olduğu bu dönem göçü kaçınılmaz hale getirmiştir. Göçe katılan nüfus, zaman zaman farklı sayılarda inişli çıkışlı ivmeler göstermiştir. Genel olarak Anadolu'ya yapılan göçlerin yoğunluğunun ve fazla oluşunun sebebi Osmanlı devletinin göçmenlere verdiği destek ve sağladığı imkânlar olmalıdır. Göç edenler için barınma ve yiyecek desteğinde bulunan Osmanlı devletinin yanı sıra Osmanlı halkı da misafirperverlik göstererek destek vermiştir.

1.3.2. Batum Muhacirlerinin Muhtemel Göç Güzergâhları ve Yerleşim Alanları

1877-1878 yıllarındaki 93 Harbi sonrasında muhacir grupları zalim Rus baskısına karşı her şeylerini feda ederek, sevdiklerini geride bırakarak yollara düşmüşlerdir. Bir güzergâh olarak Acara'nın doğusundaki dağlık kesimlerden Batum üzerinden Hopa'ya ya da kara sınırından Çoruh vadisine iniliyordu. Hopa'dan itibaren kıyı şeridi çok sarp olduğu için gemi yoluyla devam zorunluluğu vardı. Muhacirler sahil yolunda ara ara gemiden inip kendilerine göre yer arıyorlar, fakat çoğu kez bırakıp geldikleri o atmosferi bulamıyorlar ve araştırarak Sinop'a kadar geliyorlardı. Sinop'tan sonra Adapazarı havzası, İstanbul ya da Bursa ve çevresi pek çok muhacirin son durağı olabiliyordu. Ege ve güney bölgelerinin sıcak iklimi Acara bölgesinin yüksek ve serin iklimine alışkın bu insanlar için pek tercihe şayan olmamıştır. Deniz yoluyla Ünye ve arkasındaki araziler bazıları için yerleşim alanı oldu. Ünye ve Niksar bölgesi Gürcüleri bu şekilde yerleştiler.

Tezin konusu olan Amasya yerleşmiş Gürcüler ise çok daha fazla dolaşan ve uygun yer arayan birkaç aileden oluşmaktaydı. Söylenen hiçbir yer onları tatmin etmemiş, en son gittikleri Mersin'den Anadolu içlerine tekrar yola çıkmışlardır. Yolculukları Batum'dan itibaren yaklaşık 1 yıl kadar sürmüştü. Yorucu ve sıkıntılı süreçlerden geçen bu grup aç kalmış, iş aramışlar ama bulamamışlardır. Kapadokya havzasının kuzeyindeki yaylaları geçerek Çekerek Irmağı havzasındaki Zile'ye ulaşmışlardı. Bu kazada Kocamanoğlu Hanı'na yerleşmişler, "kurucu dedelerden bazıları burada iş bulmuş ve 6 ay kadar hanı da işletmişlerdir. Burada 3 sene kadar kalmışlar, bu süreçte küçük gruplar kurup çevre arazilerde yer araştırması yapmışlardır.

Savaştan ve muhaceretin başlamasından 3 sene sonra 1881'de bu grup, Zileli yerel ahalinin Terziköy Kaplıcası'nın olduğu dağlık Amasya yolunun olduğu kuzey tarafına da bakılması tavsiyesiyle tekrar hareket etmişlerdir. Kervansaray adlı köyü geçtikten sonra gördükleri araziye, suları ve ormanları çok beğenmişlerdir. "ABDALPINARI" denilen yerde, suyun bol oluşunu görünce köyü buraya kurmanın uygun olacağını düşünmüşlerdir. Ön çalışmalara başladıkları anda, yakınlarda bulunan Musaköy'den bazı sakinler onları uyararak "Bu suya güvenmeyin, 7 senede

bir böyle gür akar, onun dışında ya çok az akar ya da hiç akmaz” diye önemli bir bilgi vermişlerdir. Ayrıca alternatif olarak önerilerde de bulunmuşlardır: “Siz köyü aşağıdaki derenin (şu an köy içinde bulunan dere) çevresine kurun, orada su hem güzel akıyor hem de hiç kesilmez. Ya da isterseniz Terziköy yolu üzerinde ‘PINARGÖZÜ’ dediğimiz bir yer daha var. Orada da su çok, isterseniz oraya da bakın” demişlerdir. “Kurucu Dedeler” bu önerileri mantıklı bulmuşlar ve önerilen ilk mevkide derenin yanına köyü kurmaya karar vermişlerdir. Bu kurucu dedelerin her birinin ayrı bir işte ustalığı, mahareti ve sanatkârlığı vardı. Derenin kenarından içeriye doğru bir yol güzergâhı açılmış, buradaki ağaçlar kesilerek ev inşaatlarında kullanım için hazırlanmıştır.

Bu sistemin uygulanmasına enteresan bir hadise vesile olmuştur. O sıralarda içimi güzel olan bir su kaynağının köye getirilmesi konusunda, komşu bir köyle yaşanan bir arazi meselesinden dolayı meşhur bir din adamı olan Sefer Efendi İstanbul’a gitmiş, orada gördüğü yerleşim planı hoşuna gitmiş, köye döndüğünde bunu anlatmıştır. Dedeler de bu güzel planı köye uyarlamak için işe koyulmuşlar ve derenin yanından itibaren kurulan eski dam tipi evlerin formatını değiştirmişlerdir. Dereden Amasya yönüne doğru yaklaşık 1 km’lik bir yol güzergâhı açıp temizlemişlerdir. Bu yol köy içinin ana arteri olmuş ve evler de o zamanki hane sayısına göre yolun alt ve üst kısmı olmak üzere yol kenarına konuşlandırılmıştır. Bir kaç tane de ana yol arterini kesen ayrı yollar ile planlama ileriye dönük hale de getirilmiştir. Caminin kuruluş yerinin de bir buluşma meydanının merkezi seçilmiş, hemen tüm köy ana yolları ki, 5 adettir, o meydana açılmıştır. Bu meydan hâlâ bugün köyün tüm sokaklarının kesiştiği ve halkın, düğün ve eğlence anlamında toplandığı yerdir.

Yerleşme aşamasında en önemli işlerinden biri de Gürcüce “Tziskvili-წიპკვილი” denilen değirmenlerin yapılması olmuştur. Köyün yaklaşık 100 metre yüksekindeki bol su kaynağı ardışık olarak aşama-aşama alçaltılarak toplam 7 adet değirmen yapılmış ve o dönemdeki toplam 35 haneye paylaştırılmıştır. Bu mevkide köyün kurulduğu geniş havzada Acara’daki köylerine benzer özellikler tespit etmişlerdir. Yaklaşık 900 rakımlı bu bölgede meşe, gürgen ormanları ile düz arazi iç içedir. Acara’daki köyleri olan Beğleti ile yakın rakımdadır ve bitki örtüsü de

uyuşmaktadır. Topraklar Aara'ya göre daha kireçlidir, ama geleneksel Gürcü ziraatındaki mısır, fasulye ve bağcılık için de uygundur. Akyazı adlı ilk köyün kuruluşu böyle başlamış ve bazı tarım arazileri yerel toprak sahiplerinden satın alınmıştır.

Bu başarılı isk ndan sonra ikinci dalga muhacirlerin yer arayışı da onları Akyazı'ya çekmiştir. Onlar için de söz konusu kaplıcaya daha yakın araziler satın alınarak ivi Köyü kurulmuştur. 1892 yılında bu yerleşimlerin tamamlandığı sanılmaktadır.

Akyazı ve çivi köylerinde yaşayan Gürcü kültüründen insanların elbette Amasya vilayeti dışında da Türkiye'nin farklı birçok ilinde yaşayan akrabaları bulunmaktadır. Uzun yıllar alan bir süreç sonunda imkânları doğrultusunda köy yaşamından şehir yaşamına geçenler olmuştur. Eskilerin zamanında her türlü yokluk içinde de olsa, çocukların okuyup tahsilli olması temel gaye idi. Kızlar için o dönemlerde bunu yapmak kolay değildi, ama aile kuracak olan erkek çocuklara bu konuda öncelikli destek verilmiştir. Köylerdeki geçen nesil için imk n oluşturularak tahsil veya çalıştırılmak amacıyla şehre gönderilmiştir. İş sahibi olanlar şehirlerde kalarak tatil dönemlerinde köyde buluşmuşlardır. 1990'larda bu süreç o noktaya geldi ki köylerde çok az sayıda geçen nüfus kalmış ve her iki köyün okulları da kapanmıştır.⁸

1.3.3. Amasya'ya Yerleşen Gürcülerin Diğer İllerdeki Akrabaları

Akyazı ve çivi köyünde yaşayan Gürcülerin elbette Amasya vilayeti dışında da Türkiye'nin farklı birçok ilinde yaşayan akrabaları bulunmaktadır. İmkânları doğrultusunda köy yaşamından şehir yaşamına geçenler olmuştur. Eskilerin zamanında evet yokluk vardı ama tüm g ye çocukların okuyup tahsilli olması idi. Bu sebeple köydeki geçen nesil imk n oluşturulup okumak veya çalışmak amacıyla şehirlere gönderilirdi. Haliyle iş sahibi olanlar şehirlerde kalarak tatil dönemlerinde köyde buluştular. Çok az sayıda köyde belli bir zaman geçen nüfus kaldı ve sonrasında onlar da iş bularak Amasya veya başka şehirlere gittiler. İzmir-İstanbul-Ankara, Amasyalı Gürcülerin gidip yerleştikleri illerden en büyük pay sahibi olan

⁸ Gorki Mehmet Uludağ ile kişisel iletişim (15 Haziran 2019)

birkaçıdır. İş sahası daha geniş olan bu büyükşehirler, göç eden topluluklar için daha refah ve ekonomik düzeyi daha yüksek olduğu için tercih edilen yerler olmaktadır.

1.3.4. Akyazı Çivi Köyleri ve Diğer Gürcü Köyler Hakkında Bilgiler

1.3.4.1. Akyazı köyü: Şimdiki köyün arazisine gelen Gürcüler köyün kurulacağı yer için biraz bakınıyorlar. Bugünkü adı ile ‘ABDALPINARI’ dediğimiz yerde suyun bol oluşunu görünce diyorlar ki “köyü buraya kuralım, hem su bol hem de yakın”. Ufak ufak çalışmalara başlıyorlar ama yakınlarda bulunan Musaköy vatandaşları bunları görünce uyarıyor ve diyorlar ki: “Bu suya güvenmeyin. 7 senede bir böyle gür akar, onun dışında ya çok az akar ya akmaz. Siz köyü aşağıdaki derenin (şu an köy içinde bulunan dere) çevresine kurun. Orada su hem güzel akıyor hem de hiç kesilmez. Ya da isterseniz Terziköy yolu üzerinde ‘PINARGÖZÜ’ dediğimiz bir yer daha var. Orada da su çok, isterseniz oraya da bakın.”

Yaşlılar düşünürler, bakarlar, teklifi mantıklı bulurlar ve şu an ki derenin yanına köyü kurmaya karar verirler. O zaman ki dedelerin her birinin ayrı bir işte ustalığı, zanaatkârlığı varmış. Derenin kenarından içeriye doğru bir yol güzergâhı açıyorlar. Buradaki ağaçlar kesilerek ev inşaatlarında kullanım için hazırlanıyor. O sırada bir arazi meselesinden dolayı Sefer Efendi İstanbul’a gidiyor. Orada gördüğü yerleşke yapısı hoşuna gidiyor ve köye döndüğünde bunu anlatıyor. Dedeler de bu güzel planı köye uyarlamak için işe koyuluyorlar. Normalde derenin yanından itibaren kurulan eski dam tipi evlerin formatını değiştiriyorlar, yıkıyorlar. Dereden Amasya yönüne doğru 1 km’lik bir yol güzergâhı açıp temizliyorlar. Bu yol köy için ana arteri oluyor ve evleri o zamanki hane sayısına göre yolun alt ve üst kısmı olmak üzere yol kenarına konuşlandırıyorlar. Bir kaç tane de ana yol arterini kesen ayrı yollarla planlamayı ileriye dönük hazırlıyorlar. Bir cami yapmayı kararlaştırıyorlar. Bu caminin de ileride köy kalabalıklaşsa dahi cami köyün merkezinde kalacak şekilde bir yerde yapılmasını istiyorlar. Nitekim de öyle oluyor. Ana yolun yarısına gelecek orta kısmında aşağıdan ve yukarıdan gelen diğer tüm sokakların kesiştiği alana camiye inşa ediyorlar (şu anki camii yeri). Cami önüne geniş bir alan açıyorlar ve meydan yapıyorlar. Bu meydan hâlâ bugün köyün tüm sokaklarının kesiştiği ve halkın, düğün ve eğlence anlamında toplandığı yerdir.

Yerleşme aşamasında en önemli işlerinden biri de değirmen yapmak oluyor. Köyde toplam 7 adet değirmen yapıyorlar. Bu değirmenleri toplam 35 haneye paylaşıyorlar. Her hane değirmen hissesini 7 gün kullanıyor ve 7 gün sonra değirmenin kullanım hakkı sıradaki haneye geçiyor. Bu uygulama 1980’li yıllara kadar devam ediyor. O yıllarda fabrikalara buğday verip un alınmaya başlanıyor. 1990’lı yıllarda ise değirmen kullanımı neredeyse bitiyor, çünkü artık hazır un satışı yaygın hale geliyor.

Köyün kuruluşuyla ilgili olarak da şöyle bir hadise anlatılır.

Ahmet Uludağ anlatıyor:

Avcıoğullarından Eyüp Ağa, Osman Uludağ’ın evinin yeri harman yeri iken burada dalgın dalgın dolanıyordu. Bir şeyler düşündüğü belli idi. Ben o zaman 20-22 yaşlarında idim. Sordum: “Dede burada böyle ne ararsın?” Şu cevabı verdi: “Biz köyü alın teri ile gözyaşları ile bu hale getirdik. İğne ile kazır gibi kazıdık dağını, taşını, her yerini. Kolay mı oldu sanıyorsun! Köyün adını da ben koydum. O an da köye doğru dönüp baktı, yine daldı. Gözlerinde birer damla yaş vardı.”⁹

Yokluğun zirve olduğu o dönemleri yansıtan bir başka anı da şudur.

Nevzat Öztürk şöyle anlatıyor:

Aha Amtoni Çay !-սՅՏ սմՇոճո ԲՏՕ

Kaç yaşlarında olduğumuzu hatırlamıyorum. Çocukluk zamanları. Gamigil’in üst tarafında, dağda taşlıklar var, arkadaşlarla oraya çıktık. Oraya çıkma sebebimiz de gizli gizli sigara içiyor ve orada çay demleyip muhabbet ediyoruz. O günde çay getirme sırası ben ve 2 diğer arkadaşta idi. Yani üçümüz bir demlik çay getireceğiz. Eyvah! dedim. Çünkü biliyorum yokluk var, evdeki çayı kimse bana vermez. Neyse geldim eve, anneme dedim ki:

⁹ Metin Tekin, *Asırlık Yazımız*, s.22-23, Ankara Biyografi.Net Yayıncılık 2004

“Ani, aha amtoni çai minda” (ანო აჰა ამტონი ჩაი მინდა) İsterken üç parmağımla da gösteriyorum. Üç parmağın tutacağı ne kadar olur, hepi topu bir tutam çay istiyorum.

“Ar ari ani, ar ari” (არ არი ანი არ არი) diyor annem. Ama ağlıyorum ki versin diye. Çünkü biliyorum başka türlü alamam. Yok, vermiyor. Neyse gittim nenemin kapısına ona da dedim:

“Neni, aha amtoni çai minda.” (ნენი აჰა ამტონი ჩაი მინდა)

Yalvar yakar söylüyorum ama nenem de bana:

“Neni vallahi ar ari neni, çai ar gvak” (ნენი ვალლაჰი არ არი ნენი ჩაი არ გვაქ) diyor. Ondan da alamadım. Gittim bibimin yanına, babamın kız kardeşine. Ona da aynı şekil yalvar yakar elimle göstererek “bibî aha amtoni çai minda” (ბიბი აჰა ამტონი ჩაი მინდა). Onda da yok. Yalnız o gün bu gündür o 3 parmakla gösterişim hiç aklımdan çıkmaz. Bir tutam çay aradım kapı kapı, bir tutam çay.

En son Hevva Bibi’ye çıktım. Hasan dedenin hanımı. Bize çok oturmaya gelirlerdi. Babama hep “Dadi, Dadi” (დადი დადი) derdi. Yani “Abi, Abi” diye konuşurdu Hevva Bibim. O kadar küçük yaştayız ki Hevva Bibi öyle abi abi deyince babamın bacası sanyordum, öz halam biliyordum. O gün de dedim, bi Hevva Bibimin yanına çıkayım. Gittim, Hevva Bibimgilde bir yaşlı nene vardı, kaynanası, köşede oturuyordu. Hevva Bibime dedim:

“Bibi aha amtoni çai minda” (ბიბი აჰა ამტონი ჩაი მინდა)

Nene anladı yüzümden, ama duymadı benim ne istediğimi. Sonra o yandan seslendi:

“Ra unda go, mag bağvi?” (რა უნდა გო მაგ ბაღვი) dedi.

“Tsota çai unda” (ცოტა ჩაი უნდა) dedi Bibim.

O neneyi hiç unutmam, gerçekten çok cömert nene imiş. Dedi ki:

“Cacvi umse da mie” (ჯავჯვი უმსე და მიე).

Kaç kapı gezdim, kendi evim dâhil bir tutam çay alamadım. Ama o nene bir avuç dolusu çay verdi bana. O kadar mutlu oldum ki. Yani 3 kişi görevlendirildik 1 demlik çay için. Ama ben o bi avuç çayı gördüm ya, dedim kimse bu kadar getiremeyecek, bana da şaşıracaklar diye düşündüm. Koşa koşa gittim dağa, arkadaşların yanına. “Co, aha çay” dedim.

Hepsi şaşırды, gözleri açıldı fal taşı gibi ve dediler ki:

“Hadidan meipare co amtoni çai?” (ჰადიდან მეიფარე ჯო ამტონი ჩაი)

Öyle bir durum ki işte inanamadılar, nerden çaldın bu kadar çayı diye bana soruyorlar. Hiç unutamadığım anılarımdan birisidir.¹⁰

İşte Akyazı’daki dram...

Bugün, yaşanılmış olan o acı, sıkıntılı günler hatırlatıldığında, geçmişte böyle günler geçirmişiz diye söylediklerinde insanın içi burkuluyor. Köyün şuanki halini görünce o yoklukta böyle bir köy nasıl kurmuşlar, devletin belirli noktalarına, ne şartlarda okuttukları çocuklarını nasıl göndermişler, yerleştirmişler soruları akıllardan çıkmıyor. Gerçekten çok zor bir dönemden geçtiklerini söyleyebiliriz...

Bu anlatılanlar ve gözlemlerimiz şu özeti sunuyor: Akyazılıların ve diğer birçok Gürcü köylerinin inançlı olmaları, yokluğu bilmeleri ve yokluktan gelmeleri, milli birlik ve beraberlikleri, o günlerden bugünlere güçlü bir şekilde gelmelerini sağlayan en önemli etken olmuştur.

Akyazı köyünde bulunan önemli isimler, soylar, aileler:

Önemli İsimler -მნიშვნელოვანი სახელები:

- Yavaş Ahmet-იავაშ აჰმეთ
- Vali Dede-ვალი დედე
- Kaymakam-ქაიმაქამ

¹⁰ Nevzat Öztürk ile kişisel iletişim (17 Eylül 2020)

- Ali Çavuş-ალი ჩავუშ

Soylar -საგვარეულოები:

1. Uludağ (Molla Eyüpgil-Molyepgil) - ულუდაღ (მოლლა ეიუფგილ-მოლიეფგილ)
2. Uludağ (Emin Emmigil) -ულუდაღ (ემინ ემმიგილ)
3. Taşdemir-Aktaş-Arslan -თაშდემირ-აქთაშ-არსლან
4. Demirel (Işıkdededgil) -დემირელ(იშიქდედეგილ)
5. Demirel (Halitdedegil) -დემირელ(ჰალითდედეგილ)
6. Yılmaz (Şahinonbaşıl) -ილმაზ(შაჰინონბაში)
7. Yılmaz (Kadirdededgil) -ილმაზ(კადირდედეგილ)
8. Yılmaz (Yakupdedegil) -ილმაზ(იაკუბდედეგილ)
9. Darçın -დარჩინ
10. Karanfil -ქარანფილ
11. Avcı -ავჯი
12. Epçim -ეფჩიმ
13. Akyol -აქიოლ
14. Ak -აკ
15. Öztürk (Şaban Emmigil) -ოზთურქ(შაბან ემმიგილ)
16. Öztürk (Bilal Dedegil) -ოზთურქ(ბილალ დედეგილ)
17. Öztürk (Çintro Dedegil) -ოზთურქ(ჩინტრო დედეგილ)
18. Çetin -ჩეთინ
19. Yılmaz (Pehlildedegil) ილმაზ(ფეჰლულ დედეგილ)
20. Şahin -შაჰინ
21. Tekin -თეკინ
22. Karadeniz -ქარადენიზ
23. Yıldırım -ილდირიმ
24. Kutlu -ქუთლუ

Şekil 1. Akyazı Köyü Görünüm

Şekil 2. Akyazı Köyü Tepeden

1.3.4.2. Çivi köy: Kuruluşu hakkında Rahmetli (Gorki) Mehmet Uludağ şöyle bahsetmişti: Akyazı köyüne gelen Gürcülerin Akyazı'ya yerleşmesinden sonra bir Gürcü kafiləsi daha gelmiş Batum'dan. Gelen kafilə Akyazı'daki Gürcülere, “biz de burada kalabilir miyiz?” demişler. Akyazılı Gürcüler de “buraya biz yerleştik ve kalabalıgız, siz az aşağıda hamama yakın bir arazi daha var, orası geniş ve ormanlık, sizi oraya yerleştirelim” demişler. Bizim Gürcüler, şu an ki Çiviköy'ün bulunduğu araziyi Çiviköylü Gürcülere alarak vermiş, daha sonra da Çiviköylüler borçlarını ödemişler.¹¹

Şekil 3. Çiviköy'de Bulunan Ev Mimarisi

Şekil 1. Çiviköy'de Ambar Modeli

¹¹ Gorki Mehmet Uludağ ile kişisel iletişim (15 Haziran 2019)

1.3.4.3. Beldağ köyü: Beldağ köyü 1878'de (1293 Rumi takvim) kurulan bir muhacir köyüdür. Köyün isminde değişiklik olmamıştır. Göç eden Gürcüler döneminde de Beldağ olarak kullanılmaktadır. Köye ilk gelen hane sayısı otuzdur. Sonrasında iki hane daha gelmiştir. İlginç olan şu ki sonradan gelen iki haneye muhacir olarak hitap etmişler. Köye göç eden Gürcüler, Açara bölgesinde bulunan Tskhemlara köyünden gelmişler.

Köye gelirken yani göç esnasında Gürcüler herhangi bir zorluk yaşamamışlar. Amasya'ya ilk geldiklerinde valiliğe müracaat etmişler. Bizler burada yaşamak istiyoruz diye talepte bulunmuşlar. Daha önceden gelmiş ve valilikte çalışan Molla Mehmet adında bir âlim bulunmakta imiş. Bu âlim valilik emri ile Gürcülere Beldağ köyüne yerleşmeleri için izin çıkarmış. Daha önceden Beldağ köyü arazisi Seyyidi Vakkas adında bir âliminmiş. Şu an Tekke'de türbesi bulunmaktadır. Tekkeliler de Beldağ'ın yaylalarına hayvanlarını otlatmak için zaman zaman gelirlermiş. Vali, Tekke'nin büyüklerini yakalayın, onlara ceza uygulayalım, esir alalım bahanesi ile Beldağ köyünü Gürcülere veririz demiş. Bu şekilde köyü Gürcülere vermiş.

Köye gelen Gürcülerin içlerinde usta olanlar olduğu için yerleşke anlamında hızlı yol kat etmişler. Çabucak evlerin yapımına başlamışlar ve yerleşmişler.

Köy işlerinde cinsiyet ayrımı pek gözetilmezdi. Kadın-erkek ortak olarak iş görürlerdi. Tarla işlerinde daha çok erkekler, ev işlerinde daha çok kadınlar, geri kalan işlerde iş paylaşımı yaparlardı.

Köyde konuşulan Gürcücenin Türkçe dışında alıntı kelimesi bulunmamaktadır. Nesiller arası Türkçe konuşulması üzerine dil kaybı yaşanmıştır. Kurulan cümlelerde ağırlıklı olarak Türkçe kelimeler kullanılmıştır, ancak Türkçe kelimeler çıkarıldığında geriye kalan kelimelerin katışıksız Gürcüce olduğunu söylemek mümkündür.

Kültürel anlamda köyde şiir, atasözleri veya şarkılar bulunmamaktadır. Sebebi de dine bağlılık ve dinsel maneviyatın bu tarz etkinliklerle zayıflatılmaması düşüncesi olabilir. Bu sebeple de daha çok dini eğitime yönelmişlerdir. Halk oyunları anlamında yine diğer köylerde olduğu gibi yörenin halk oyunları oynanmakta, Gürcü

halk oyunları bulunmamaktadır. Ama ilk gelen Gürcüler arasında garmon enstrümanını çalan varmış, fakat sonraki nesle aktarılamadan son bulmuştur.

Köy nüfusu 1975'e kadar 170 hanelerde seyir etmiş. Şu an yaklaşık 100 hane kadardır. Ama daha çok orta yaşlı ve yaşlı kesim bulunmaktadır. Genç nesil ise iş ve eğitim amaçlı şehirlerde ikamet etmektedir.

Köyde bilinen ve kullanılan bazı Gürcüce kelimelerden örnekler:

Tablo 1. Beldağ Köyünde Kullanılan Bitki Adları

TÜRKÇE	GÜRCÜCE
Ceviz	კაკალი-კარჭალი
Kestane	წაბლი
Kışniş Otu (Kindzi)	ქინძი
Kayısı	ზერდელი-გარგარი
Kiraz	ბალი
Erik	ქლიავი
Üzüm	ყურძენი
Ayva	ბია-კომში
Elma	ვამლი
Armut Ağacı	პანტის ხე
Soğan	ხახვი

Tablo 2. Beldağ Köyünde Kullanılan Hayvan Adları

TÜRKÇE	GÜRCÜCE
İnek	ძროხა
Öküz	ხარი
Tosun	მოზვერი
At	ცხენი
Eşek	ვირი
Manda	კოტია/კამეჩი
Balık	თევზი
Köpek	ძაღლი
Kedi	კატა
Kurbağa	ბაყაყი
Kaplumbağa	კუ
Tavşan	კურდღელი
Horoz	მამალი
Tavuk	ქათამი
Fare	თაგვი
Ördek	იხვი

Domuz	ღორი
Gelincik	ყაყაზი
Koyun	ცხვარი
Kuş	ჩიტი
Yılan	გველი

Tablo 3. Beldag Köyünde Kullanılan Yemekler ve İsimleri

GÜRCÜCE	LATİN ALF.
ქალაჯო	qalaco
ჭადი	çadi
ფიფინა	pipina
ჰელლე შორბა	helle şorba
ფხალობია	pxalobia
ხაპი შორბა	xapi şorba
წყალში კვერცხი	wyalshi kvercx
მაღახთო	malaxto
ქესმა შორბა	kesma şorba

Şekil 2. Beldag Köyü Görünüm

1.3.4.4. Yuva köyü: Bu köyü kuran Gürcüler, 1893'te Artvin'den yola çıkıp Ankara iline varmış, orada bir köye yerleşmişler. Ama geldikleri yerin coğrafik koşullarına alışık oldukları için dağlık ve yüksek, serin kesimler arayışı içinde olmuşler. Ankara, onlar için alışkın oldukları koşulları sunmadığından bulundukları köyden ayrılıp Amasya ilinin Taşova ilçesinde Yerkozlu köyüne gelmişler. Burada da havalar sıcak olduğu için rahat edememişler. O dönemler sıcakta sıtma hastalığı çok meşhurmüş. Dolayısıyla Gürcü muhacirler, hastalık endişesi ile Yerkozlu köyünden daha yüksekte bulunan Çatmalar mevkiine çıkmışlar. Çatmalar'da 3 sene boyunca konaklıyorlar. Köyün şu an ki yeri Akınoğlu, yani Tekke dedikleri, köylülerin yaylası ve hayvan merası olarak kullandıkları yermiş. Bu sebeple tapu alamıyorlarmış. Bazı devlet yetkilileri muhacir bulursanız tapu veririz diye söylemişler. Bunun üzerine dedeler gelip araziye kontrol etmişler, araziden memnun kalınca arazinin tapusunu almışlar ve yerleşmişler. 15 sene sonra akrabaları da köye davet etmişler ve yerleştirmişler.

Geleneksel Gürcü yemek kültürü günümüzde de devam etmektedir. Mısır, mancar, fasulye, ceviz gibi malzemelerin kullanıldığı Gürcü yemekleri hâlen yapılmaktadır. Ancak konuşma bazı büyükler arasında nadir olarak devam etmekte olup genç nesilde tamamen kaybolmuştur.

Buna örnek olarak şu hadise verilebilir:

Köylülerden biri kızını dışardan evlendirmiş. Torunu köye gelip gittiğinde anneannesinin bahçesinde dolaşan bir kara kedi görmüş. Gürcücesi '**Şavikata**'dır. შავიკატა kara kediye denir. Anneanesi de torununa bunu öğretiyor. Gel şavikata, git şavikata, çocuk bunu ezberliyor ve öğreniyor. Daha sonra babasının köyüne gittiğinde orada dedesine (babasının babası) kara kedi görünce, dede bak şavikata diyor. Tabi Türk oldukları için çocuğun ne demek istediğini anlamıyorlar. Israrla ne demek istiyor diye tekrarlatıyorlar ama sonuç değişmiyor, anlamıyorlar. Çocuk da küçük olduğu için o da anlatamıyor, sadece öğrendiği şavikata kelimesini tekrar ediyor. Daha sonra anneannesine geldiklerinde, dedesi soruyor anneannesine: "Ya hu bu çocuk bana bir şey diyor ama ben anlamıyorum ne dediğini. Sürekli şavikata, şavikata deyip duruyor" diyor. Anneanesi de önce bir gülüyor ve sonra "ben ona öğrettim, kara kedinin Gürcücesini, o da size kedi görünce öyle demiş" diyor.

Tablo 4. Yuva Köyünde Kullanılan Bazı Yemekler ve Yemek İsimleri

YEMEK İSİMLERİ	LATİN ALF.
ქალაქო	qalaco
ჭადი	çadi
ფიფინა	pipina
ჰელლე შორბა	helle şorba
ფხალობია	pkhalobia
ხაპი შორბა	khapi şorba
წყალში კვერცხი	tzkalshi kvertskhi
მალახთო	malakhto
ქესმა შორბა	kesma şorba

Halk oyunları kültürü maalesef diğer köylerde olduğu gibi burada da bulunmamaktadır. Gürcüce de kullanılmamaktadır.

Köy zamanla çevredeki diğer köylerin nüfusuyla karışmış olduğundan Gürcü kökenli nüfus sayıca daha az durumdadır. Bu karışıklık bugüne kadar hiç bir çatışmaya sebep olmamıştır. Hatta muhtarlık seçimlerinde, eğer Gürcü aday varsa, nüfusun çoğunluğunu oluşturan diğerleri de bu adaya oy verirmiş. Beceri ve hizmet anlayışı Gürcülerde daha ileri düzeyde olduğu için diğerleri de bu hususta Gürcüleri desteklemiş.

Köyün çoğu emekli olup geçimlerini emekli maaşı ile sağlamaktadır. Bir kaç hobi ve çiftçilik dışında ayrı bir gelir bulunmamaktadır.

Şekil 6. Yuva Köyü Genel Görünüm

1.3.4.5. Tatlıpınar köyü (Darmaderesi): Günümüzdeki adı Tatlıpınar olarak değişmiş olan, eski adıyla Darmaderesi olarak bilinen Gürcü köyü, 1877-78 yıllarında, yani 93 harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşı sonrası Macakhel'den göçen Gürcüler tarafından kurulmuştur. Köydeki bazı sülalelerin Macakhel'deki Eprat (Efeler) ve Zedvake (Düzenli) köylerinden göç ettikleri bilinmektedir. Köye gelen ilk hane sayıları hakkında 4 ila 12 hane arasında değişen rakamlar verilmektedir. Bu sayılardaki değişkenliğin göç kafilesinin 2 ayrı kolda gelmiş olması ve bir kısmının daha önceden gelerek farklı köylerde misafir olarak kalmasından dolayı olduğu sanılmaktadır. Köy 1940 yıllara kadar Darmaderesi (Darmağelely) adı ile Tokat ili Erbaa ilçesine bağlı bir köy durumunda idi. Daha sonra 1944 yılında Taşova, Amasya ilinin bir ilçesi olunca köy de doğal olarak Taşova'ya bağlandı ve adı Tatlıpınar olarak değiştirildi. Köy merkezinin Amasya'ya olan uzaklığı 63 km, Taşova'ya olan uzaklığı ise 23 km'dir. Tatlıpınar köyünün daha çok sulak ve ormanlık bir araziye sahip yapısı bulunmaktadır. Bundan dolayı ekim arazisinin kısıtlı olduğu görülmektedir. Köyde bazı yer isimleri şu şekildedir:

Dilmiyan, Zedayvake, kvedavake, Kelhuseynisgilte, Karacakana, Tongeli, Çevçuhuri, Kindziani kana, Nasahlebi, Muhammedas skali.

Orman arazisinde bulunan ağaçlardan bir kaçı şunlardır:

Shemla (meşe), Sipela (gürgen), Datvihalay, Kavlağani (çınar), Tela, Leka, Guldidi v e benzeridir. Bu ağaçların yanı sıra Bulğvi, Cincari (ısırgan otu), Kuşburnu, Markvala (böğürtlen), Miniki (madımak), Ekalay, Şaşprami, Marskvi, Sokopiçka, Soko, Dvaluri adlarında günlük hayatta tüketilen bitkiler de vardır.

Köy nüfusu diğer köylerde olduğu gibi ekonomik nedenlerden ötürü geçim sorununu çözmek adına büyükşehirlere çok göç vermiştir. Yurt dışında da Almanya ve Avusturya gibi ülkelere göç verdiği bilinmektedir. Köy nüfusu yaklaşık 70-80 haneden oluşmaktadır. 2000 yılında genel nüfus sayımında köy nüfusu 212 olarak tespit edilmiştir.

Köydeki ev mimarisine bakıldığında ahşap veya kerpiç örme ile evler yapıldığı ve bu evlerin altının ahır olarak kullanılmasından dolayı 2 katlı olduğu

görülür. O dönemlerde hemen herkesin bahçesinde Nalya (ambar) bulunduğu söylenmektedir. Köyün ilk kuruluş yeri olarak dağlık bir bölge seçildiği, ancak yaşanan bir sel felaketinden sonra biraz daha düze inip yeniden evler inşa ettikleri anlatılmaktadır.¹²

Diğer Gürcü köylerinde olduğu gibi Tatlıpınar'da da genç nesilde Gürcü dilini konuşma ve merak düzeyi zayıf olduğu söylenmektedir. Köyün yaşlılarının iyi derecede Gürcüce bildiği, ancak gençlerin daha çok teknolojik ve bir o kadar da sosyolojik etkenlerden dolayı Gürcü diline yaklaşımı zayıflamış ve aynı zamanda rağbet görmemiştir. Ama yine de günlük konuşmalarda köy içinde orta yaş ve üzeri yaşlılarda Gürcüce-Türkçe karışık olsa da Gürcü dili hâlâ bugün konuşulmaktadır. Tatlıpınarlılar köylerinde konuşulan Gürcüce'nin Macakhel diyalekti ile çok benzerlik gösterdiğini söylemektedirler. Köydeki konuşulan Gürcüce bazı kelime ve cümleler şunlardır:

Tablo 5. Tatlıpınar Köyünde Kullanılan Gürcüce Kelime Örnekleri

რატომ	Ratom	Neden, niçin?
თათმანი	Tatmani	Eldiven
კაი ვარ	Kai var	İyiyim
უხეში	Ukheşi	Saygısız, şımarık
ზღმარტლი	Zğmartli	Muşmula
ჰაგე	Hage	Tamam

Tatlıpınarlı Gürcüler yazılı veya görsel anlamda kültürel aktarım sağlayamamışlardır. Hatta günümüzde de neredeyse sözlü kültürü kaybetme noktasına gelmişlerdir. Sözlü kültüre dair birkaç örnek şunlardır:

İgel gağma tetri kva-იგელ გაღმა თეთრი ქვა

Heli davgar aram kva-ჰელი დავგარ არამ ქვა

Hori nanay hori nanay-ჰორი ნანაი ჰორი ნანაი

İgel gağma nalya-იგელ გაღმა ნალია

Cer sadili malya-ჯერ სადილი მალია

Hori nanay hori nanay-ჰორი ნანაი ჰორი ნანაი

¹² <http://www.tatlipinar.com/> (5 Aralık 2020)

İgel gağma TeTri kva-იღელ გაღმა თეთრი ქვა

Kheli davkar aram kva-ხელი დავკარ არამ ქვა

Hori nanai hori nanai-ჰორი ნანაი ჰორი ნანაი

İgel gağma nalia-იღელ გარმა ნალია

Cer sadili malea-ჯერ სადილი მალეა

Hori nanai hori nanai-ჰორი ნანაი ჰორი ნანაი

Vir kur ukheven ra ekhakhuneba-ვირ ყურ უხევენ რა ეხახუნება

Vir kur ukheven ra ekhakhuneb-ვირ ყურ უხევენ რა ეხახუნებ

Yukarıda yazılmış olan ჰორი ნანაი-Hori Nanai adlı şarkı (სიმღერა-Simğera) yaşlılardan alıntılanmış bir kültürel eserdir. Horon oynanırken bu mısralar söylenir.

Meryema bibi Meryema bibi-მერიემა ბიბი მერიემა ბიბი

Himkenidan damasakhlo gamatkho-ჰიმკენიდან დამასახლო გამათხოვო

Meriema bibi Meriema bibi-მერიემა ბიბი მერიემა ბიბი

Himkenidan damasakhlo gamatkho-ჰიმკენიდან დამასახლო გამათხოვო

Köye gelenlerin yanlarında getirmiş oldukları muzıka ile kış akşamları neredeyse her akşam düz horon ve deli horon oyunlarını oynadıkları söylenmektedir. Ancak günümüzdeki düğün merasimlerinde bu kültürel oyunların bulunmadığı ve yerini yöresel simsim halay ve misket oyunlarının aldığı ifade edilmektedir. Çocuk oyunlarından ise çelik-çomak oyununa benzer lika adlı oyun ile kodvela (yodvela) oyunu, garganilerle oynanan çocuk oyunlarıdır. Ancak bu oyunun da unutulmuş kültürel miraslar arasında olduğunu söylemek mümkündür.

Köyde Gürcüce lakaplar (მეტსახელები) kullanılmaktadır. Bunu sebebinin köylü arasındaki samimiyet ve dilsel bağ olduğu söylenebilir. Kullanılan lakaplardan bazıları şu şekildedir:

- Sanator-სანატორ	- Tagvi-თავგი
- Geygel-გეიგელ	- Doşomi-დოშომი
- Çıçmugay-ჩიჩმუგაი	- Gapsunyan-გაფსუნიან
- Kotmanay-კოტმანაი	- Tsivtsiva-ცივცივა
- Sipsipa-სიფსიფა	- Putkara -ფუტკარა
- Patera-პატერა	- Kobuli -ქობული
- Pulula -ფულულა	- Çitibude-ჩიტებუდე

Köyde dilin yanı sıra bilinen en iyi kültürel unsurun yemek kültürü olduğu söylenebilir. Özellikle ქინძი-kindzi baharatının yemeklerde kullanılıyor olması Gürcistan'dan getirdikleri bir yemek malzemesi olarak görülebilir. Köyde yapılan Gürcü yemek ve tatlı çeşitlerinin isimleri şunlardır:¹³

Tablo 6. Tatlıpınar Köyünde Kullanılan Yemek İsimleri

ჭადი	Çadi
ფხალი	Fkhali
მაღახთო	malakhto
დაბუსუნი	dabusuni
შორვა	Shorva
ღომი ლობიო	ğomi lobio
შავი ლობიო	shavi lobio
სინორაი	Sinorai
ხირხიტონი	khirkhitoni
დუდუტსი	Dudutsi

Genel anlamda Darmaderesi yeni adıyla Tatlıpınar Köyü Gürcüleri, eskilerden günümüze aktarılmış olan kültürel unsurları bugün de yaşatmak için bazı faaliyetler sürdürmektedirler. Köy gençleri açısından ilgi oluşturmak adına köyle ilgili internet siteleri kurulmuş ve köy dışında bulunan kimseler için hem kültürel hem bilgi anlamında paylaşım platformları oluşturulmuştur. Köyde oyun anlamında kültürel öğeler yitirilmiş olsa da bilinen ve kullanılan yemek kültürü ile dil kültürü hâlâ bugün korunabilmekte ve sürdürülmektedir.

¹³ <http://www.tatlipinar.com/> (5 Aralık 2020)

Şekil 3. Tatlıpınar Köyü Genel Görünüm

İKİNCİ BÖLÜM

AMASYA GÜRCÜ KÖYLERİNDE FOLKLORİK UNSURLAR

2.1. Amasya Gürcü Köylerindeki Folklorik Unsurlar ve Köy Müzesi

2.1.1. Köy Kültürlerinde Dinsel Boyut Önceliği

Gürcü kültürü dünya çapında sanatsal ve kültürel anlamda tanınmış bir kültürdür. Gürcistan'da kültürün her parçasının ülkenin her yöresinde çok net olarak görülmesi mümkündür. Doğal olarak dinsel boyutla daha çok karşılaşılır ki, ülkede yaşayan toplumun %90'ı Hristiyan Ortodoks mezhebindedir. Açara ve Batum'un eski tarihi de Hristiyanlıkla kaynaşmıştır. Bölgedeki İslamlaşma Osmanlı yönetiminin başlamasından sonra aşama aşama gerçekleşmiştir. Tiflis'in de yer aldığı Kartli ve Kakheti bölgelerinde ise İslam etkisi daha İslamiyetin başlangıç dönemlerinde 640-650'li yıllarda yapılan Arap akınlarıyla başlamıştır. Lakin bu yayılma İmereti'ye ulaşamamıştır. Gürcü tarihinin en önemli hükümdarlarından biri olan Davit "Ağmaşenebeli" (1088-1122) dönemine kadar da Tiflis ve çevresi Arap emirliği yönetiminde kalmıştır. Hristiyanlığın yaşandığı dönemdeki şeriatla da şarap haram değildi ve Gürcistan yeryüzündeki en eski ve en önemli şarapçılık merkezlerinden biriydi.

Gürcü kültürünün Amasya yöresindeki Gürcüler için geri planda kalmasının en büyük etkenlerinden birinin din boyutu olduğu söylenebilir. Muhacirler geride bıraktıkları Gürcistan'a ait her şeyi, Gürcistan'ın yerel yaşamındaki kültürel her unsuru Hristiyanlık olarak algılamışlardır. Gürcü kültüründe çok eski çağlardan beri yer etmiş olan şarabın, dini bir kültürün, yani Hristiyanlığın en belirgin etkisi olarak görülmesi en çarpıcı örneklerdendir. Bu durum Gürcü kültürüne yönelik ilgiyi azaltmış, geriye kalan İslami adetler kolayca Türkleşme neticesini vermiştir.

Konuyla ilgili bir başka husus ise, Gürcistan'da Sosyalist rejim kurulduktan sonra Gürcü kültürünün “komünizm” olarak algılanmasıdır. Buradaki çelişkiyi ayırt edebilen kişi sayısı fazla olmamıştır. Kartveli kelimesinin hem Hristiyan hem de Komünist manasına, aynı anda nasıl gelebildiğini düşünen pek olmamıştır. Kısaca Akyazı'nın insanları Gürcü kültürünü muhafaza ederek “sağlam bir Müslüman” olamayacaklarını düşünmüşlerdir. Buna karşın hayatın bir parçası olduğu için Gürcü dili sadece günlük konuşma alanında kültürel bir unsur olarak kalmıştır.

“Kartveli” kelimesindeki anlam değişikliği meselesi, bu dinsel etkinin en net anlaşılabilceği noktalardan birini oluşturur. Amasya yöresindeki Gürcüler ‘Kartveli’ (ქართველი) kelimesinin ‘Hristiyan Gürcü’ anlamına geldiğini düşünmüşlerdir. Öyle ki bu çalışmanın yazarı da Gürcüceyi öğrendiği dönemde köydeki konuşmalarda buna şahit olmuştur. Gürcüce bildiğini duyduklarında, ona “Çvenebura itsi?” (ჩვენებურაი იცი) diye sormuşlar, aldıkları “Ra tkma unda, me kartveli var” (რა თქმა უნდა , მე ქართველი ვარ) yanıtı karşısında bir anda şaşırıp gülmüşler ve “Şen kartveli khar?” (შენ ქართველი ხარ?) diye sormuşlardır. Bu durumu nedenini sonradan çalışmanın yazarı şöyle tespit etmiştir: Müslüman Gürcüler kendilerinin diğerlerinden farklı olduklarını belirtirken ‘Çveneburi’ (ჩვენებური) yani ‘Bizimkiler’ olarak adlandırıyorlardı. Gürcü olmayan halka Gürcüyüm derken, kendi aralarında Çveneburi olduklarını söylüyorlardı. Kısaca bu, o dönemlerde birbirleriyle daha iyi iletişim kurma imkanı veren ve diğerlerinden farklı olduklarını belirten kavramdı. Oysa ki gerçek ve doğal, yani olağan duruma bakıldığında dinsel boyut ister ayrılсын ister ayrılmasın tüm Gürcülerin kültürel karakteri aynıdır. Dinin etnik köken üzerinde de bir etkisi yoktur. Bugün Gürcistan'da yaşayan Hristiyan Gürcü de Gürcü'dür, Türkiye'de yaşayan Müslüman Gürcü'de Gürcü'dür. Tüm Gürcüler için “milli adlandırma”, Hristiyanını, Müslümanını ortak tek bir hitap ve tek bir grupta toplayan kelime “Kartveli” (ქართველი) yani Gürcü kelimesidir. Muhacirlerin ve öncesindeki Açara insanının tarihsel geçmişini hatırlatan bu tanımlama, Osmanlı kültürel etkisiyle asırlar önce ataları Müslüman olduğunda, kendilerinin diğer Gürcülerden farklı olduğunu belirtmek için ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu tanımlama onların Gürcü

olmadıklarını değil, Gürcüler içinde farklı bir gurubu, yani Müslüman Gürcüleri teşkil ettiklerini gösterir.

O dönemde gelen Gürcü muhacir kafilesinin karşılamak zorunda olduğu en temel gerekliliklerden biri de yaşam mücadelesi olmuştur. Her şeyi geride bırakıp hiç bilmediği bir vatana ve millete gelmek gerçekten çok zor olmuştur. Dolayısıyla ilk muhacir kitlenin iş ve aş konusunda çok mücadele ettiklerini tahmin etmek zor değildir. Yaşamış oldukları köy düzeninin üretmiş olduğu sofistike bir kültür ve sanatsal faaliyet de mevcut değildi. Zaten günlük meşgalelerden bunlara ayrabilecekleri zamanları da yoktu. Genel Müslüman kültürden farklı olarak korumayı zorunlu gördükleri ayrı bir yaşam tarzları da yoktu. Dolayısıyla iletişim aracı olan dili konuşmak ve düğün-derneklerde kendilerine mahsus şarkılar söyleyip oyunlar oynamak dışında hemen hiçbir folklorik öge gelişme gösterememiştir. O dönemde dinin değer boyutu çok yüksek olduğundan, bu sanatsal-kültürel boşluğun yeri din ile doldurulmuştur. Nitekim Osmanlı ülkesinde muhacerât aynı zamanda dini bir kimlik (Hz. Muhammed de muhacir olmuştu) ifade ediyordu. Yine Batum'da Gürcü insanına verilen dinsel eğitim, tüm Osmanlı ülkesinde itibar görüyordu. Ancak daha sonraları laik sistem içinde bu özellikler artık itibar ve saygı görmemeye başlayınca ve de ulusçuluk politikaları yaygınlaşınca Gürcülük bir engel haline gelmeye başlamış; kişilerin kendi kimliklerini deşifre etmeleri ve bu kimlikle sosyal, siyasal ve kamusal alanda var olmaları pek mümkün olamamıştır.

2.1.2. Aile Sosyolojisi Yönüyle Amasya Gürcü Köylerindeki Akrabalık İlişkisi

Akyazı köyündeki Gürcülerin, köyün kuruluşundan bu yana en temel prensipleri arasında yine birbirlerine bağlılığı gelir. Öyle ki köyün sınırları içerisinde adeta “küçük Gürcistan’ı” ya da diğer bir tabirle “minyatür Açıra’yı” yaşayıp yaşatmak olmuştur. Gürcistan’da akraba evliliği yapılmamasına ve hatta kınanmasına rağmen Amasya yöresindeki Gürcülerde akraba evliliğine rastlanır. Açıra’daki Gürcüler için bu durum garip ve anlaşılmaz gözükmektedir. Bu tip uzak-yakın akraba evliliklerinin en temel sebebi hiç kuşkusuz dışarıya açılmamak, bildiği tanıdığı dilini anladığı kızları gelin alarak zaten az olan arazilerin daha da bölünmesini önlemektir. Bu durumun gerekçesi Gürcü kültürünü, Gürcü yaşantısını

kaybetmemek amacı olmakla birlikte güvendiği, tanıdığı, rekabet olmayacağını bildiği ailelerle birleşmek olarak gösterilebilir. Kendi içlerinde, sadece Gürcülerden oluşan minik bir Açara veya Gürcistan'ı kurmuşlardı. Çevre Türk köyleriyle birleşmek de çok zordu. Bunların çoğu sünni değildi. Sünni olanlarla da kültür farkları vardı. Bu gerekçelerle Akyazı ve Çiviköy'de yakın zamanlara kadar dışarıdan kız alınmaz, dışarıya kız verilmezdi. Günümüzde ise Türkiye Cumhuriyeti'nde Gürcü etnik kimliğinin toplum ve devlet gözünde hoş karşılanmasından dolayı ve kültürü yaşayamamak gibi bir sıkıntının olmayışından dolayı dışarıdan evlilikler olmaya başlamıştır.

Akyazı Köyü, Çiviköy ve Elikteke köyleri birbirlerine yakın Gürcü köyleri olduğu için birbirlerine kız alıp vermişlerdir. Ama zamanla Elikteke köyü yarı yarıya Türk kökenli insanlarla da karışmıştır. Bu konuda Akyazı ve kısmen de olsa Çiviköy orijinalliğini korumaktadır.

Amasya'daki farklı bölgelerdeki diğer iki Gürcü köyü olan Beldağı ve Teneke köylerinde ise daha erken yıllarda kültürel bozulmalar karşılaştığı, Gürcü kültürünün yaşanmadığı görülmektedir. Beldağ köyünde kendi içinde evlilikler yapmış, dışarıdan da Akyazı köyüne kız alıp vermiştir. Teneke köyü ise Gürcü kültürünü yitirmiştir. Köyün toplam nüfusunun çoğunluğu Türk olmak üzere 2-3 hane Gürcü olarak kalmış ve onlar da zaman içerisinde asimile olmuşlardır. Bu köyde Gürcü kültürüne dair etkin bir yaşantı görülememektedir.

Gürcü kültürü Amasya halkı nezdinde hiç bir zaman bir problem veya ayrıştırıcı bir etken olarak görülmemiştir. Amasya halkı Gürcülerle güzel dostluklar kurmuş ve sohbetlerine konu olan Gürcü kültüründen hatıralar barındırmıştır. Bu nedenle Amasya'da Gürcüler tanınır hale gelmiştir.

2.2. Folklorik Açıdan Amasya Gürcü Köylerinde Bulunan Unsurlar

2.2.1. Düğün, Eğlence ve Merasim Kültürü (Şenlik ve Oyunlar)

Amasya ili Orta Karadeniz'de bulunmaktadır. Amasya-Tokat illeri genellikle aynı oyun havalarını ve oyun figürlerini kullanmaktadır. Bu nedenle bu bölgelerdeki Gürcüler de oyun kültürü ve oyun figürleri bakımından Tokat yöresi oyunlarının

figürlerini kullanmaktadırlar. Nitekim yapılan izlenimlerde de Tokat yöresinin oyunlarının tüm Gürcü köylerinde hemen hemen benzer figürler ve biraz farklı versiyonları ile oynanmakta olduğu görülmüştür. Oyunların enstrümanları kırsal alanlarda çoğunlukla davul-zurnadır. Kıyafet olarak düğünlerde normal kıyafetler kullanılır. Ama şenlik gibi önemli organizasyonlarda ise kıyafet şu şekildedir:

ERKEK

1. İç Göynek
2. Şalvar
3. Yelek
4. Çorap
5. Çarık
6. Kuşak

KADIN

1. İç Göynek
2. Şalvar
3. Üç Etek (Üst)
4. Şal
5. Önlük
6. Çorap
7. Çarık
8. Cepken
9. Yelek
10. Fes
11. Yemeni

Amasya yöresindeki Gürcü köylerinde Gürcü Halk Oyunları tamamen yok olmuş durumdadır. Hiç bir Gürcü köyünde bu anlamda Gürcü kültüründen bir iz dahi bulunamamıştır. Bunun en temel sebebi de çoğunlukla dinsel boyut ve de yaşam mücadelesinin çetinliğidir. Dini açıdan dans faaliyetlerine sıcak bakılmadığı malumdur. Bununla birlikte dans günah kabul edilirken yazın harman sonrası köy içine getirilen buğday veya arpa dolu römorklardan gençlerin çuvalayıp arpa-ekin çalması sanki bir âdet gibi normal karşılanmaktadır. Bu durum günümüzde büyük oranda değişmiş olup genç kesim artık bu tarz faaliyetlere daha fazla yönlendirilmekte ve teşvik edilmektedir. Diğer taraftan köyün eski tarihinde yaşanan yokluk ve geçim sıkıntısı da kültürel faaliyetleri ötelemiştir. İş ve aş mücadelesi veren köylüler sanatsal açıdan, imkânlar doğrultusunda yalnızca tiyatro ve şiir alanında çalışmalar yapabilmiş ve sergilemişlerdir.

Akyazı köyüne gelin gelen Sebahat hanımın babası (Kata Dede, o dönemde Suluova’da yaşayan bir Gürcü), geçmişte Çibniguda dedikleri, günümüzde Çiboni (Tulum) olarak adlandırılan enstrümanı çalan kişi imiş. Ama sonraki nesillere aktarlamadığı için bu geleneğin de sonlandığı görülmektedir.

Günümüzde gençlerin ve bireylerin düşünce yapıları değiştiği için sanata yönelimler artmıştır. Bu kimselerin Kafkas kültürüne doğrudan intibak etmeleri mümkün olamazsa da merak edip zamanla bazı unsurlarını canlandırması ihtimal dâhilindedir. Türkiye’de mevcut bulunan folklorik unsurlara sanatsal anlamda destek verilmesi, bunların çeşitli ekipler ile önemli gün ve gecelerde sergilenmesi, bu tarz kültürel unsurların ve etkinliklerin canlanması için ümit vericidir. Bir kültür tanınmıyorsa ve görsel anlamda sergilenmiyorsa, ilgi çekmeyeceği gibi isim olarak da varlığını sürdüremeyecektir. Bu sebeple görsel anlamda etkinliklerin düzenlenmesi, il ve köy derneklerinin kültürel faaliyetlere öncülük etmesi doğru ve gerekli bir adımdır. Diğer köyler için bu konuyla ilgili olarak aynı şeyleri söylemek zordur. Çoğunda bugün hâlâ sanatsal anlamda bilinen bir çalışma görülmemektedir.

2.2.1.1. Kız İsteme: Daha önce de bahsedildiği üzere Akyazı’da, günümüz Gürcistan’ında neredeyse imkânsız olan akraba evliliği yapılabiliyor. Köyde evlilikler hep görücü usûlü olmuş. Ancak kız tarafında talep hakkı maalesef bulunmamaktaymış. Damat adayı istediği kızı almak için kendi ailesinde, karşı çıkan olursa onu ikna ettiği takdirde istediği gelin adayını mutlaka almış. Genelde anneler oğullarının istediği kızı beğenmez veya nazlanırlarmış. Eğer ki anne için kız tarafı akrabası ise iş kolay olur, ama sevmediği bir sülaleden ise aman aman pek zorlanırlarmış. Erkek ya ikna edecek ya da annenin aklındaki sevip istediği gelin adayı gündeme gelecektir. Bu evlilik durumlarında babalar ikinci planda kalmış. Olaya sonuç odaklı bakan babalar imkânları doğrultusunda düğün yapabilecek duruma sahipse oğlunun bir an önce evlenip mürüvvetini görme arzusu ile sıkıntı yaratmazlarmış. Her koşulda anlaşma sağlandığı takdirde istemek için haber gönderilir, tüm hazırlıklar yapılır ve Cuma akşamı yola çıkılırmış. Kız evine varılıp birkaç hal hatır sohbeti sonrası oğlan tarafı kızı istermiş. Lakin kız evi naz evi diye boşa dememişler. Öyle hemen gelip de alan görülmemiş. Oğlan tarafı kim bilir kaç Perşembe kız evine gelir gidermiş. Hemen verdiklerinde: “Bak bak hemen de

vermişler kızlarını, canları çıkmış demek ki” demesinler diye beklermiş de beklermişler. Ne zaman ki dedikodular artınca: “Eh haydi verelim kızımızı” derlermiş. Bunca uğraşlar sonucu “Olmaz, Olmaz” diye tutturanlar da varmış tabi.¹⁴

2.2.1.2. Nişan: Aracılar işi kesin çözerse bahşiş alırlarmış ama uzun senelerdir bu uygulama ortadan kalkmış vaziyettedir. Evlilik sözü verildiğinde kız tarafı pembe bir şerbet ikram edermiş, erkek tarafı da silahları konuşturur, sevinçlerini mermi atarak duyururlarmış. Bundan sonrası erkek tarafına zulümdür. Hediyeler almakla bitmezmiş. Bütün alınacaklar alındıktan sonra yine bir Perşembe günü oğlan tarafının kadınları, kız evine gelin görmeye giderlermiş. Gelin tüm misafirleri güzelce karşıladıktan sonra oğlan tarafı burada da geline hediyeler verir, takı ya da para takarmış. Ev içinde orta alanda oğlan tarafı gelini oynamaya kaldırırlarmış. Bu nişan merasimi sonrası kız tarafının sözü esas alınacak şekilde düğün tarihleri kararlaştırılmış.

O dönemde çok ayp karşılanan şu durumu da belirtmek isteriz. Damat nişanlandıktan sonra düğün yapılana kadar nişanlısının bulunduğu evin sokağından geçerse çok ayp bir şey olarak görülürmüş. Şayet kağı ile geçmek icap etse bile damat kağından iner birinden rica eder, nişanlısının bulunduğu sokağı farklı yollardan geçer, sokağın aşağısında kağıyı tekrar teslim almış. Bu uygulama çok titizlikle sürdürülürmüş. Tabii günümüzde köy içi evlilik pek olmayınca bu durumla karşılaşılıyor.¹⁵

2.2.1.3. Düğün: Köyün kurulduğu dönemlerde birçok kişi gerekli imkânı olmadığı için düğün yapmamış. Daha sonraları düğün günü oğlan evinden iki yenge yatsı vakti kız evine gidip gelini tekbirlerle oğlan evine getirirlermiş. İmkânları iyi olanlar düğünleri oyunlu ve uzun süreli yani bir hafta süren düğünler yaparlarmış. Davul-zurna tutulup köye getirilir, gençler hemen halay çekmeye başlarlarmış. Oğlan evinde kazanlar kurulur, yemekler pişer, bir hafta boyunca yenir, içilirmiş. Tabi köy halkı da oğlan evinin masrafına katkı sağlarlarmış. Pasta börek çörek yapar getirirlermiş. Kimi süt-yoğurt, kimisi de tavuk etinden, kaz etinden yapılan

¹⁴ Metin Tekin, *Asırlık Yazımız*, Ankara: Net Yayıncılık 2004, s. 75-93.

¹⁵ Metin Tekin, *Asırlık Yazımız*, s. 75-93.

yemeklerden getirirlermiş. Düğünde kâhya, yiğitbaşları ve sağdıçlar olmak üzere önemli görevlere sahip kişiler bulunurlarmış.

Kâhya, damadın yakınlarından elinden her iş gelen cebi dolu bir amcasıdır. Düğünü organize eder ve aksaklıkları çabucak giderir.

Yiğitbaşları ise iki kişiden oluşur. Düğünde davul-zurnayı getirir ve düğün bitene kadar davul-zurna ve davulcu ile zurnacı onlara zimmetlidir. Törende davul-zurna çalınır. Kendilerine hediye ve bir miktar para verilir. Bu sebeple yiğitbaşları bir an olsun davulcu ve zurnacının yanından ayrılmaz. Onlara üstün bir bakım sağlar, yardımcı olur.

Sağdıçlar da iki kişi olur. Bunlardan biri, damada bildiklerini aktarıp yardımcı olması için mutlaka evli olmalıdır. Bunlar da yiğitbaşları gibi damadın bir saniye yanından ayrılmazlar. Çünkü törenin adetlerinde damadın üzerindeki kıyafetlerin hepsi çalınabilir. Çalan kişiye de pazarlık sonrası bir miktar para hediye olarak verilir. Bu işlerde önemli olan paranın değeri değil sonrasında yapılan şakadır. Bundan dolayı sağdıçlar hırslı ve dört gözü açık şekilde etrafı sürekli kontrol eder, damadı korur. Düğündeki eğlence sonrası damat gerdek için eve götürülürken, dua sonrası bekleyen damadın yakın arkadaşları vardır. Sırtına vurma işlemini zaman zaman abartıp vur dedik öldürdün tabirini gerçekleştirmiş olanlar var. İşte sağdıçlar burada da damadı korur hatta birkaç yumruk ve darbe onlara da gelir ama yine de arkadaşlarını yalnız bırakmazlar. En son geline teslim edip odadan çıkarlar.¹⁶

2.2.1.4. Akyazı’da Çeşitli Faaliyetler: 1966 yılında köyde panayır kuruluyor. Katılım ciddi anlamda beklenenin çok üstünde oluyor. Düzler mevkiinde çadırlar kuruluyor, çeşitli aktiviteler yapılıyor. Oyunlar oynanıyor. Lunapark havasında bir ortam oluşuyor. Güreşler ve at yarışları düzenleniyor. Çevre köylerden en iyi yarış atları ve en iyi pehlivanlar geliyor. İlk kez o dönemde Akyazı’da Mehmet Eken tarafından kahvehane olarak kullanılacak bir bina yapıp panayır döneminde açılmış. Köy bu panayır dönemlerinde iyi bir pazar yeri haline geliyor. Diğer köylerden çeşitli satılacak ürünler getiriliyor. Lakin bazı satıcılar, iyi niyetleri suiistimal edip köyün köklü ve milli değerlerini aşağılamaya ve aşındırmaya yönelik

¹⁶ Metin Tekin, *Asırlık Yazımız*, s. 93-96.

hareketlerde bulununca tartışmalar yerini kavgaya bırakıyor. Ciddi kavgalar olunca kahvehaneyi açanda pişmanlık duygusu oluşuyor. Kahvehaneyi kapatıyor ve binayı yıkıyorlar. O günden sonra, günümüz de dâhil Akyazı köyünde kahvehane kültürü hiç olmamış ve bir daha hiç kahvehane açılmamıştır.

1967 yılında köyde gençlik meclisi çalışması yapılıyor. AGM (Akyazı Gençlik Meclisi) adında bir meclis kuruluyor. Sembolü ‘GÜNEŞ’ olarak belirleniyor. Bu meclis ‘aydınlık’ adında bir gazete yayınlıyor. Meclisin ilk toplantısı Poro Dede (İsmail Uludağ) de yapılıyor. Toplantıda bir oyun kararı alınıyor, o da ‘tiyatro’. O dönemde Kazım Demir’in Tokat İmam Hatip Lise’sinde oynamış olduğu ‘Türkistan’da Ezilen Müslümanlar’ adlı oyunu Akyazılı Gürcüler çalışmaya başlıyorlar. Herkes büyük bir heyecan ile hazırlıklara başlıyor. Rollerini ezberliyorlar, gerekli kıyafetleri köyden topluyorlar. Yarıyıl tatilinde oyunu sergilemek için sahne ayarlamasını yapıyorlar. Yıkılan okul binasının yanındaki sınıf sahne olarak hazırlanıyor. Oyun oynanırken herkes çok duygulu anlar yaşamış. Oyun tam 3 kez sahnelenmiş. Hepsinde aynı heyecan ve aynı duygular hissedilmiş.

Tiyatro çalışmaları sırasında Mehmet Epçim karşı bir duruş sergiliyor. Sinema ve tiyatro adı altında ülkemizde nesillerin düşüncelerini etkileyip hançerleyen bir güruh olduğunu ve bu sebeple bu tarz faaliyetlere sıcak bakmadığını dile getiriyor. Tiyatroda bulunan çocukları Hasan ve Hüseyin’in çalışmalara katılmasını yasaklıyor ve göndermiyor. Mehmet Uludağ güçlükle ikna ediyor ve çocukları için izin alıyor Mehmet Dede’den.

Gün geliyor ve oyun yeniden sahneleniyor ve bu kez Mehmet Dede de oyunu izleyenler arasına katılıyor. Oyun bitiminde dede gözyaşlarını tutamıyor. Anlıyor ki o sinema ve tiyatro ile gençliği kötü düşüncelere sevk edenler, kötü olan o kişiler, sanat değil; sıkıntının oynayanların veya oynadıkları oyunda verdikleri mesajın etkisinden kaynaklı olduğunu öğrenmiş oluyor. İlk tiyatro bu şekilde başlamış oluyor Akyazı’da.¹⁷

2.2.1.5. Şenlik: Akyazı köyünde 1998-2007 yılları arasında uzun bir dönem kültürel şenlikler yapılmıştır. Dönemin devlet büyükleri de bu şenliklere iştirak

¹⁷ Metin Tekin, *Asırlık Yazımız*, s. 94-96.

etmiş, o coşkulu ortamın resmi anlamda da değer kazanmasını sağlamışlardır. Gürcü olsun olmasın tüm katılımcılar şenliklerle ilgili memnuniyetlerini her seferinde dile getirmişlerdir. Şenliklerde tiyatrolar, yarışmalar, yöresel halk oyunları, hediyeler gibi içinde eğlenceli birçok farklı çalışmanın olduğu güzel bir şölen ortamı oluşmuştur. Köyün gençlerinden oluşan tiyatro grupları ve halk oyunları ekipleri maharetlerini sergilemişlerdir. Böylece bu şenliklerle sanatsal çalışmaların ve yeniden kültürel canlanmanın temelleri atılmaya çalışılmıştır. Nitekim göçlerle azalan köy nüfusu, emekli olanların dönme isteğiyle artmış, köy nüfusuna kayıtlı gençlerin hem köylerini, hem de birbirlerini tanımaları sağlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMASYA GÜRCÜ KÖYLERİNDE SÖZLÜ ANLATIM VE EDEBİYAT

3.1. Amasya Gürcü Topluluklarında Sözlü ve Anonim Edebiyat Unsurları

3.1.1. Amasya Gürcü Lehçesinde Gürcü Konuşma Örnekleri

Amasya Gürcü köylerinde konuşulan Gürcü dilinin çok farklı lehçelerden oluştuğu ve Gürcü dilinin eskiden konuşulan bir formu olduğu gözlemlenmiştir. Bu köylerde konuşulan dil, Gürcistan'ın şu anki resmi dili olan modern Gürcüceye göre dışarıdan daha az kelime almış, daha basit ve daha sadedir. Gürcistan'da konuşulan modern dile dışarıdan, özellikle İngilizce, Rusça ve Fransızcadan olmak üzere çok fazla sayıda kelime girmiştir. Amasya yöresindeki muhacir kökenli Gürcüler ise geldikleri dönemde geldikleri yerde konuşulan dili yeni topraklarına taşımışlar, Gürcücenin sonraki dönemlerde kaydettiği gelişim ve değişimlerden uzak kalmışlardır. Bunun yanında geldiği yerde bulunup da Amasya'da bulunmayan şeyler söz konusu olduğunda ya da tersi durumlarda mevcut kelime dağarcığı buna göre şekil almış, ya mevcut kelime unutulmuş ya da Türkçe kelimeler kullanılmaya başlamıştır. Örneğin şelale anlamına gelen ზანჭერი-Çançkeri kelimesi, Amasya Gürcü köylerinde şelale olmadığı, dolayısıyla kullanılmadığı için bugün unutulmuş vaziyettedir.

Amasya'da günümüzde hâlâ işlevsel olarak Gürcüce konuşan köyler Akyazı ve Beldağ köyleridir. Çivi Köyü ve Elikteke köylerinde konuşulan Gürcüce ise birkaç kelimeden ve kalıp birkaç cümleden öteye gitmemektedir. Akyazı köyünde konuşulan dilin diğer köylere nazaran daha yumuşak ve kibar olduğu görülür. Ancak

farklı köylerden tanıdıklar bir araya geldiklerinde, taraflarlar birbirini rahatça anlamaktadır.

Kitkhulob -კითხულობ - Okumak kelimesi akademik dilde kitap, dergi, gazete vb. durumlarda kullanılırken, Amasya yöresindeki Gürcülerde okulda eğitim görmek anlamında kullanılmıştır. Normalde akademik dilde **Stzavla-სწავლა**-öğrenmek kelimesi eğitim anlamında öğrenim bilgisi için kullanılan soru kalıplarındaki kelimedir. Had stzavlob? -ჰად სწავლობ? -Nerede okuyorsun (öğreniyorsun)? diye soruluyorken, Amasya'daki Gürcülerde Had kitkhulob? -ჰად კითხულობ? -Nerede okuyorsun? şeklinde eğitim bilgisi yönüyle sorulmaktadır.

Stzavla-სწავლა -öğrenmek kelimesinin Amasya yöresinde şu şekilde kullanıldığı görülmüştür:

Es tamashi vin gastzavli? -ეს თამაში ვინ გასწავლი?- Bu oyunu sana kim öğretti?

Bidzachemi vastzavli -ბიძაჩემი ვასწავლი -Amcam öğretti.

Amasya yöresinde akademik dilde olmayan, muhtemelen Türkçeden alınarak Gürcüleştirilmiş bazı fiillerin de kullanıldığı görülmüştür.

ჩაჩუნებს-Çaçunebs. Bu fiil aylak gezen bir insan için söylenir. Ra chacunebs?- რა ჩაჩუნებს?- yani ne çöçeleniyorsun (aylak aylak geziyorsun). Çöçelenmek, oylanmak, iş yapıyor gibi gözükmek anlamındadır.

Tablo 7. Gürcüce Eski ve İlginç Kelimeler -ძველი და საინტერესო ქართული სიტყვები

GÜRCÜCE	LATİNCE	TÜRKÇE
სათკაფელაი	Satkapelai	Tokaç
საჩეჩელი	Saçeçeli	Yün tarağı
ქინძი	Kindzi	Kışniş
კოლოფი	Kolopi	Sandık
კოლოში	Koloshi	Ağaç maşrapa
გალი	Gali	Sığır boyunluğu

თუთა	Tuta	Küllü su
ქეცი	Ketsi	Ekmek pişirilen toprak kap
ფლაკი	Plaki	Ekmek pişirilen toprak kap
ძეგნერი	Dzegneri	Hayvan pisliği
კოლო	Kolo	Hayvan pisliği kabı
კევრი	Kevri	Düven
წარი	Tzari	Çeten
ბაგა	Baga	Petne
გოდორი	Godori	Sırt sepeti
გალათი	Galati	Üzüm sepeti
გოზერი	Gozeri	Kalbur-(Halbur)
ფოცხი	Potskhi	Tahta tırmık, süpürke
ბოყვი	Bokvi	Kilit
ბოქლომი	Boklomi	
სარგული	Sarguli	Sürgülü kilit
ყილთე	Qilte	Kilit
კუკუმჯავაი	Kukumjavai	Kuzukulağı otu
კოჭი ქორვალი	Kochi korvalai	
შავი პილპილი	Şavi pilpili	Karabiber
ყურპეპელი	Kurpepelai	Kulak böceği
თავწითელი	Tavtziteli	Kızılbaş
ბოლოკი	Bolok	Yabancı
ჩინჩკლი	Çinçkli	Süt Mısır
კობელი	Kobeli	Taneli mısır
კოში	Koşi	Su kabağı
ზღმართლი	Tzkmartli	Töngel (Muşmula)
თეთრი	Tetri	Şeker
შინდი-ზევალ	Şindi Zeval	Kızılıcık
ასკილი	Askili	Kuşburnu
წისქვილი	Siskhvili	Değirmen
ჩემინაგაზო	Çeminagazo	Köpeğim
ჩემონაგაზო	Çemonagazo	Köpeğim
ფიცარი	Pidzari	Tahta
ჭაჭვი „მუჭა“	Çaçvi	Avuç
მანგალი	Mangali	Orak-Tırpan
ტლაპო-ტალახი	Tlapo-Talakhi	Çamur
ბზე-თივა	Bze-Tiva	Saman
თღე-ტყე	Tğe-Tke	Orman
პური-ხორბალი	Puri-Khorbali	Buğday (Ekin)
პური	Puri	Buğday ekmeği
ჭადი	Chadi	Mısır ekmeği
მაწინო	Masino	Yoğurt
ნარეკაი	Nareqai	Ayran

Tablo 8. Hayvan İsimleri

TÜRKÇE	GÜRCÜCE/A.GÜRCÜCE
İnek	ძროხა-Dzrokha
Ökü	ხარი-Khari
Tosun	მოზვერი-Mozveri
Düve	დეგველი-Degeveli
Buzak	ხობო-Khobo
At	ცხენი-Tskheni
Eşek	ვირი-Viri
Manda	კოტია/კამეჩი Kotia/Kameçi
Balık	თევზი-Tevzi
Köpek	ძაღლი-Dzağli
Kedi	კატა-Qata
Kedi (Yavru)	ცინთალი-Tsintali
Kurbağa	ბაყაყი-Bakaki
Kaplumbağa	კუ-Ku
Tavşan	კურდღელი-Kurdğeli
Horoz	მამალი-Mamali
Tavuk	ქათამი-Katami
Civciv	ჭუჭული-Cuculi
Ördek	იხვი-İkhvi
Domuz	ღორი-Ğori
Gelincik	ყაყაზი-Kakaço
Koyun	ცხვარი-Tskhvარი
Kuzu	ბითია-Bitya
Kuş	ჩიტი-Çiti
Yılan	გველი-Gveli
Solucan	ჭია-Chia
Sülük	ნიკორია-Niqorya
Yengeç	კიბორჩხალი-Kiborchkhali
Kelebek	პეპელა-Pepela
Tilki	მელა-Mela
Kurt	მგელი-Mgeli
Ayı	დათვი-Datvi
Fare	თაგვი-Tagvi
Serçe	ჩიტი-Chiti
Saksağan	კაქკაჭი-Kaçkaçi
Karınca	პოჭუნქველა-ჭიანქველა Poçunçvela-Çiançvela
Arı	ფუტკარი-Putkari

Pire	კწყილი-რწყილი Ktzkili-Rtzkili
Bit	ტილი-Tili
Sinek	ბუზი-Buzi
Kulak böceği	ყურპეპელა-Kurpepela
Kene	ტყიპა-Tkipa

Tablo 9. Bitki Adları

TÜRKÇE	GÜRCÜCE
Ceviz	კაკალი-კარჭალი-Kakali-Karçali
Kestane	წაბლი-Tzabli
Zeytin	ზეიტუნი-ზეთისხილი Zeituni-Zetiskhili
Kışniş	ქინძი-Kindzi
Kuzukulağı	კუკუმჯავაი-Kukumjavai
Kayısı	ზერდელი-გარგარი Zerdeli-Gargali
Kiraz	ბალი-Bali
Erik	ტყემალი-Tkemali
Kızılburun	ქლიავი-Kliavi
Üzüm	ყურძენი-Kurdzeni
Ayva	ბია-კომში-Bia-Komshi
Elma	ვაშლი-Vashli
Armut	სხალი-Skhali
Armut ağacı	პანტის ხე-Pantis Khe
Meşe	მუხა-Mukha
Soğan	ხახვი-Khakhvi
Turp	ბოლოკი-Boloki
Sarımsak	ნიორი-Niori
Salatalık	კიტრი-Kitri
Mısır	სიმინდი-Simindi
Mantar	სოკო-Soko
Lahana	ხალი-ფხალი-Khali-pkhali
Fasülye	ლობიო-Lobio
Patates	კარტოფაი-Qartopay
Vişne	ალუბალი-Alubali

3.2. Amasya Gürcü Lehçesinde Kelime Dağarcığı ve Anlam Değişimleri

Günümüzde Amasya'daki Gürcü köylerinde yaşayan nüfus, şehirlere ya da yakın kasabalara göç ettiği için çok kalabalık değildir. Köy ile henüz bağlı

koparmayan kimseler, tatillerde köye gelip aileleri ve akrabalarıyla görüşmektedir. Şehirde kalan bu kimselerin aile bireyleri arasında dil bilgisi zayıf ise veya gün içinde konuşulmuyor ise konuştukları Gürcüce ve kelime haznesi haliyle zayıflamakta, hatta yok olma durumunda kalmaktadır. Ancak köyde devamlı bulunan veya şehirde de olsa sık sık köye gelip köyle bağımlı koparmayan ailelerde dil bilgisi seviyesi daha yüksektir. Gün içerisinde köyde Gürcüce konuşanlara her daim rastlanabilir. İleri düzeyde dil bilen kimselerin de neredeyse günün tamamında Gürcüce konuşarak iletişim kurduğu görülebilir. Ancak bu kimseler de Gürcüce konuşurken ya kullandığı kelimenin Gürcüce karşılığını bilmediğinden ya da o sırada aklına gelmediğinden Türkçe kelimelerden yardım almaktadırlar.

Kelimelerde meydana gelen anlam değişikliği ya da anlam kaymaları köy içindeki konuşmalarda pek rastlanılan bir durum değildir. Daha çok köyler arası gerçekleşen konuşmalarda bu tür durumlara rastlanmaktadır. Örneğin Akyazı Gürcüleri çamur kelimesine **tlapo-ტლაპო** derken, Beldağ Gürcüleri **talakhi-ტალახი** demektedirler. Yine Akyazı'da çay bardağına **istikani-** denirken, Beldağ'da bu kelime bilinmediği için Türkçe bardak kelimesi kullanılır. Ancak bu kelime, Gürcücede yalın halde kelimenin sonuna konulan -i sesi ile Gürcüceleştirilir. Böylece kelime 'k' harfinin de yumuşamasıyla 'bardağı' şeklini alır.

Nitekim Türkiye'deki Gürcülerce, Gürcücesi bilinmeyen kelimelerde sıkça kullanılan bu yöntemle pek çok kelime konuşulan dile geçmiştir. Örneğin bardak/bardağı, renk/rengi, kart (ulaşım)/karti, sac (ekmek yapılırken kullanılan)/saci, İstanbul/İstanbuli. Görüleceği üzere kelimeler köken olarak Gürcüce olmamasına rağmen sonlarına -i konularak Gürcüceleştirilmekte ve konuşma dilinde kullanılmaktadır.

Köy içerisinde herhangi bir gramer bilgisi olmadan insiyaki bir şekilde ağız alışkanlığıyla kullanılan ve yapılan bu tarz işlemler aslında Gürcücenin fonetiğiyle yakından alakalıdır. Köye dışarıdan azap olarak gelen kimseler de uzun süre köyde kaldıklarında bu seslere alışmakta ve onlar da bunları kullanmaya başlamaktadır. Ayrıca köyde yaşayan ailelere dışarıdan gelin geldiğinde de bu kimselerin bir müddet sonra bu seslere alıştıkları ve zamanla Gürcüceyi şehirde yaşayan Gürcülerden daha

iyi konuştukları görülmüştür. Bu durumda köye dışarıdan gelip uzun süre kalan kimseler, köy ortamının doğal akışı içerisinde temel kelimeleri öğrenip rahatlıkla Gürcüce konuşmaya başlayabilmektedirler.

Kelimelerde meydana gelen anlam değişikliği ya da anlam kaymaları için **დედოფალი-dedopali** kelimesi güzel bir örnektir. Akyazı köyünde gelincik hayvanı için Gürcüce **დედოფალი-dedopali** kelimesi kullanılır. Ancak Gürcistan'da konuşulan dilde 'dedopali' kelimesi kraliçe anlamına gelir. Bu durumda Türkçe 'gelincik' kelimesinin içerisinde 'gelin' geçtiği için bu kelime Gürcüleştirilirken Gürcücedeki kraliçe kelimesiyle irtibat kurulmuş ve Gürcistan'da görülmeyen yeni bir kullanım ve mana ortaya çıkmıştır.

Ev (სახლი-sakhli) kelimesinden türetilen evlenmek kelimesinde de muhtemelen benzer bir durum söz konusudur. Aslında Gürcücede evlenmenin karşılığı olarak **დაქორწინება-dakortsineba** (düğün yapmak/evlenmek) kelimesi kullanılırken, Amasya'daki Gürcüler Türklükteki ev/evlenmek kelimesinin türeyiş şekline uygun olarak **სახლი-sakhli** (ev)/**დასახლება-dasakhleba** (evlenmek) kelimesini kullanmaya başlamışlardır.

Bir başka anlam değişikliği de **საკონელი-sakoneli** kelimesinde yaşanmış olmalıdır. Nitekim Gürcistan'da sakoneli kelimesi sahip olunan şey, mal varlığı yani ticari mal anlamında kullanılır iken Akyazılı Gürcülerde bu kelime hayvan anlamına gelir. Muhtemelen Akyazı'da geçmişte gerek ticari mal anlamında gerekse sermaye anlamında sahip olunan tek şey davar veya büyükbaş hayvan olduğundan, sakoneli kelimesi sahip olunan tek sermaye alan hayvanı nitelemeye başlamıştır.

Yaşamak/სიცოცხლე-ცხოვრება Sitsotskhle – Tskhovreba

Gürcistan resmi dilinde kullanılan birçok fiil, Akyazı'da Gürcistan'daki kullanımından farklı anlamlarda kullanılır. Örneğin "tskhovreba" yaşamak, yaşanılan yer veya ikamet edilen yer anlamında kullanılır. "Sitsotskhle" fiili de yaşamak anlamındadır, fakat canlılık olarak yaşam belirtisi olarak kullanılır. Gürcistan'da "sad tskhovrob?" denildiğinde "nerede yaşıyorsun?", "nerede ikamet ediyorsun?"

kastedilir. Ancak Akyazlı Gürcüler bunu “had isotskhlob?” diye sorarlar. Yani “nerede yaşıyorsun?” fiil kalıbını kullanarak, ikamet ettiğini belirten yaşamak fiiliyle değil de canlı olarak yaşamak fiiliyle soru oluştururlar. Yine Gürcistan’da birisi hapsedildiğinde “sitsotskhle” denir, yani “çok yaşa, uzun ömürlü ol” anlamına gelir.

Kelimelerde meydana gelen ses değişimleri de dikkat çekicidir. **Gdzeli=გძელი-გრძელი-uzun** kelimesinde de böyle bir durum söz konusudur. Akademik dilde bu kelime **grdzeli გრძელი** olarak kullanılırken, Amasyalı Gürcülerde yine “uzun” anlamında, ancak r=რ sesi kaybolmuş şekilde, gdzeli olarak kullanılmaktadır.

Ses değişiminden öte kelimenin tümden değişmesi örnekleri de mevcuttur. Örneğin **ფუში=puşi - კუჭი=quçi (karın)** kelimesinde böyle bir durum söz konusudur. Gürcistan’ın resmi dilinde quçi-karın olarak kullanılırken, Akyazlı Gürcülerde puşi karın manasına gelmektedir. Ancak “quçi” kelimesi de unutulmamış, kısmen mana değişikliğine uğrayarak tavukta bulunan taşlık anlamına gelmeye başlamıştır.

Buna karşın **ბიას=კომში-ayva** kelimesinde kelime farklılaşması durumu söz konusudur. Nitekim Gürcistan’da ayva için komşi-კომში kelimesi kullanılırken Amasya’daki Gürcülerde ბიას-bia kelimesi kullanılmaktadır.

Zamanla bir sebebe bağlı olarak kullanımdan düşen ya da unutilan kelimeler de mevcuttur. Örneğin “karhana” kelimesi böyledir. Farsça kökenli olan bu kelime ticarethane anlamına gelir. Ancak ülkemizde anlamı farklılaşarak “genelev” anlamına gelmeye başlamıştır. Muhtemelen bu kötü anlamı nedeniyle de Akyazlı Gürcülerin kullanımdan düşmüştür.

ქარჰანაში ვსაქმობ-Karhanaşi vsakmob cümlesindeki **vsakmob-ვსაქმობ** kelimesi, Akyazlı Gürcülerde -çalışmak, çalışıyorum anlamında kullanılır. Ancak Gürcistan’ın resmi dilinde bir yerde çalışmak için **muşaob-მუშაობ** mastar fiilinden istifade edilir. Örneğin:

Kanaši vmušaob. -ყანაში ვმუშაობ -Tarlada çalışıyorum.

İs kapeši mušaobs - ის კაფეში მუშაობს -O kafede çalışıyor.

Buradaki vsakmob-ვსაქმობ kelimesi **sakme-საქმე** kökünden gelir. Sakme kelimesi de resmi dilde iş anlamında kullanılır, ancak yapılan bir işi ifade etmek için kullanılır, çalışmak için değil. Aşağıdaki örnekler de bununla ilgilidir:

Am sağamos sakme makvs. -ამ საღამოს საქმე მაქვს -Bu akşam işim var.

Khuval ra sakme gakvt? -ხვალ რა საქმე გაქვთ? –Yarın ne işin var?

Türkçe tercümeden de anlaşılacağı üzere bu cümlelerde bir olay veya iş için kullanılmaktadır. Bu anlam farklılıklarıyla cümle içinde ya da ard arda gelen cümlelerde bir arada da kullanılabilirler:

Khval sakhliši bevri sakme makvs. Adre isini gavaketeb mere kapeši mival. İmitom rom ik vmušaob/ხვალ სახლში ბევრი საქმე მაქვს. ადრე ისინი გავაკეთებ მერე კაფეში მივალ. იმიტომ რომ იქ ვმუშაობ (Yarın evde çok işim var. Önce onları yapacağım sonra kafeye gideceğim. Çünkü orada çalışıyorum.)

Sad-Had, Saidan-Haidan? -სად-ჰად/ საიდან-ჰაიდან?

Gürcistan'ın resmi dilinde Sad? -სად? (Nerede?) veya Saidan?-საიდან? (Nereden?) soru zamiri kullanılır. Sad midikhar? -სად მოდობარ? / Saidan modikhar? -საიდან მოდობარ? / Sad tskhovrobt? -სად ცხოვრობთ? gibi kullanımları da mevcuttur. Ancak Akyazılı veya Türkiye'deki birçok Çveneburi kökenli Gürcü, "sad" yerine "had" ya da "saidan" yerine "haidan" soru zamirini kullanır. Bu durumda diğer kullanımlar da "Had midikhar? -ჰად მოდობარ? / Haidan mokhval?"-ჰაიდან მოხვალ halini alır. Burada "sad" kelimesi harf değişikliğine uğrayarak "had" şekline dönüşse de aynı kökten gelir ve manası da aynı kalır. "S-H" sesleri gibi İ-Y sesleri de zaman içerisinde veya farklı bölgelerdeki lehçelerde değişkenlik gösteren harfler olmuşlardır.

Değişim gösteren kelimelerden biri de **rogor-როგორ** soru zamiridir. Rogor-როგორ resmi dilde “nasıl” anlamında kullanılır. Aşağıdaki şekillerde de kullanımları mevcuttur:

Rogora khar?-როგორა ხარ? (Nasılsın?)

Rogor midis? -როგორ მიდის? (Nasıl gidiyor?)

Rogor amzadebs? -როგორ ამზადებ? (Nasıl hazırlıyor?)

Akyazlı Gürcülerde bu rogor-როგორ soru zamiri yerini rava(i)-y რავაი ya da raper-რაპერ kelimelerine bırakmıştır. Raper veya ravay da rogor gibi nasıl anlamında kullanılır. Rogor khar? -როგორ ხარ? yerine ravar khar? -რავარ ხარ? denilir. Raper khar? -რაპერ ხარ? ya da ravai ari? -რავაი-ო არი? kalıbı da kullanılır. Bu şekilde resmi dildeki rogor/როგორ? kelimesi, ravai/რავაი? ya da raper?/რაპერ? kelimesiyle karşılanmıştır.

Yine resmi dilde kullanılan **raşvrebî?-რა შვრებო?** sorusu “ne yapıyorsun?, nasıl gidiyor?” anlamına gelir. Bu kelime de Çveneburi lehçesinde raicebi? -რაიჯებო? şekline dönüşmüştür. Amasya Gürcüleri de raşvrebî?-რა შვრებო? yerine günlük konuşma diline uygun olarak raicebi?-რაიჯებო? kelimesini kullanmaktadırlar.

Gel anlamına gelen **modi/მოდი-moy/მოი** kelimesi önüne ekler alarak gamodi-გამოდი, amodi-ამოდი gibi zaman ve bildirim olarak değişik şekillerde kullanılır. Çveneburi lehçesinde bu kelime moy olarak kullanılmıştır. Gürcüce’de y harfi bulunmadığından moy olarak telaffuz edilse de yazıda moi-მოი olarak yazılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla modi-მოდი kelimesi zaman içinde kısalarak moy yani moi-მოი haline dönüşmüştür.

რომელი საათია?-Romeli saatia? / Ramiti saatia?-რამითი საათია?

Gürcistan'da saat sorma kalıbı **romeli saatia?-რომელი საათი?** şeklindedir. Bunun Türkçeye lafzen çevirisi “hangi saat?” olur, ancak ifade Gürcistan'da “saat kaç?” anlamında kullanılır. Gürcücede “kaç?” sorusu, **ramdeni-რამდენი** şeklinde olmakla birlikte bu saat hususunda kullanılmaz. Akyazılı Gürcüler ise “ramdeni?” veya “romeli?” soru zamirleri yerine “ramiti?”yi kullanırlar. Bu durumda “ramiti saatia?” sorusu, “saat kaç?” anlamına gelse de ifade lafız olarak çevirildiğinde “saat kaç tane” demek olur. Bu durum Akyazılı Gürcülerin hayatında saat kullanımının daha geç dönemlerde, belki de Akyazı'ya yerleştikten sonra mümkün olduğunu da gösterebilir.

რა ღირს?-ra ğirs? / რამითათარი? - ramitatarı?

Resmi dilde bir marketten veya mağazadan ürün alırken **ra ğirs?-რა ღირს?** (ücreti ne kadar?) diye sorulur. **Ğirsi/ღირსი** kelimesinin Türkçe çevirisi “değer” anlamına gelir. Dolayısıyla alışveriş yapılırken “bunun değeri ne?” diye sorulmuş olur. Akyazılı Gürcüler ise bunu **ramitatarı?/რამითათარი?** (kaç para?) olarak sorarlar.

მომეცი-Mometsi / მომე-მემე meme-mome

Resmi dilde “mometsi” vermek anlamında kullanılır. Erti kovzi mometsi - ერთი კოვზი მომეცი (bir çay kaşığı ver) denilir. Ancak Akyazı'da “mometsi” kelimesinin yerine “meme” veya “mome” şeklinde bir kullanım karşımıza çıkar. Eço mome -ეხო მომე (keser ver), ikidan satvalebi meme/mome kalo -იქიდან სათვალეში მემე ქალო (oradan gözlüklerimi ver hanım) şeklinde kullanılır.

შაქარი-şeker / თეთრი-beyaz / ჩაის მარილი-Çayın tuzu / გემრიელი თეთრი-tatlı beyaz

Şeker kelimesi Farsça kökenli olup Rusçada “sakhar”, Arapça da “sükkar” ve İngilizcede “sugar” olarak kullanılır. Gürcüceye **şakari/შაქარი** şeklinde geçmiş olup günümüzde de aynı tarzda teleffuz edilir. Ancak Akyazı Gürcülerinde bu kelimenin kullanılmadığı görülür. Bunun yerine beyaz anlamına gelen **თეთრი-tetri** (beyaz)

kelimesine şeker anlamı yüklenmiştir. Hatta bazen “gemrieli tetri-(lezzetli) tatlı beyaz” veya “çain marili-çayın tuzu” gibi mecazî ifadeler de kullanılmaktadır. “Tetri meita” (beyazı getir) denildiğinde şekerin kastedildiği anlaşılır. Muhtemelen bunun sebebi şakari kelimesinin Türkçede de kullanılıyor olmasıdır. Yabancıların da bulunduğu bir ortamda ya da misafir geldiğinde “şekeri meita” ya da “**şakari meita/შაკარი მეითა**” (şeker getir) dendiğinde anlaşılacağı için, diğerlerinin anlayamayacağı “tetri” (beyaz) kelimesi tercih edilmiş olmalıdır. Şekerin rengine atıfla üretilen bu kelime vasıtasıyla sofradaki ya da meclisteki bir eksiklik de bu şekilde diğerlerine hissettirilmeden giderilmiş olmaktadır. Yine bugün Gürcistan’da da kullanılan **მარილი=marili** (tuz) kelimesinde de aynı durum söz konusudur. **ჩაის მარილი-tetri marili** (çayın tuzu) denilerek, muhtemelen yine aynı kaygılarla beyazlık üzerinden şeker manası üretilmiştir.

თათმანი-tatmani-Eldiven / ხელთათმანი-kheltatmani-Eldiven

Günümüzde Gürcistan’da **kheltatmani** kelimesi eldiven anlamına gelmektedir. Akyazı’da ise kelimenin sadece **tatmani=თათმანი** kısmı telaffuz edilmekte ve bununla **eldiven** anlaşılmaktadır. Bu şekilde birleşik bir kelime olan ve lafzen “eledokunan” anlamına gelen **kheltatmani** kelimesinden **ხელო-kheli** yani el kelimesi çıkartılmış olmaktadır. Tatmani=თათმანი kelimesinin farklı kullanımlarına bakıldığında da durum bu şekildedir. Örneğin **pekhsatsmeli-ფეხსაცმელი** ve **tansatsmeli-ტანსაცმელი** kelimeleri de benzer şekilde üretilmişlerdir. **Pekhsatsmeli-ფეხსაცმელი** kelimesi **ayakkabı** anlamına gelir ve lafzen ayağa giyilen anlamını taşır. **Tansatsmeli-ტანსაცმელი** kelimesi de lafzen vücuda giyilen manasında **elbise** demektir.

ზეითუნი=Zeytin-zeituni / tkhili=თხილი=findık / ასკილი=Askili =Kuşburnu

Gürcistan topraklarında iklim koşulları gereği yetişmeyen bitki ya da sebzeler için Türkçede kullanılan kelimelerin –i ekiyle Gürcüceleştirilerek kullanıldığı görülür. Örneğin zeytin, muhtemelen Akyazılı Gürcülerin göç ettikleri dönemde

yaşadıkları yerde bulunmuyordu. Akyazı’da, muhtemelen daha geç dönemlerde tanıştıkları bu meyveye Akyazılı Gürcüler **ზეითუნი-zeituni** (zeytin) veya **zeitunis khe-ზეითუნის ხე** (zeytin ağacı) dediler ve böylece kelime dağarcıklarına dâhil ettiler. Buna karşın fındık, göç ettikleri yerde yetiştiği ve bilindiği için fındığa **თხილი-tkhili** dediler. Akyazılı Gürcüler Gürcistan’da da yetişen kuşburnu için **თხილი-tkhili** (fındık) gibi yine kendi dillerinde var olan **ასკილი-Askili-Kuşburnu** kelimesi kullandılar. Bu şekilde göç ettikleri yerde kullandıkları bir kelimeyi de Akyazı’ya taşımış oldular.

Şekil 4. Kuşburnu=ასკილი=Askili

ვარდი-Vardi -(verd)=Gül

Gül kelimesi köken olarak Farsça’dan gelmektedir. Gürcücede ise bunun yerine **ვარდი-vardi** (gül) kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelimenin kökeni ise Arapçadaki “verd” kelimesi olmalıdır. Muhtemelen “verd” yani gül anlamındaki bu kelime “vardi” şeklinde harf değişikliğiyle Gürcüceye geçmiştir. Gürcistan topraklarında uzun süre hükümet etmiş Müslüman Araplardan kalmış bir kelime olmalıdır. Kelimenin muhtelif kullanımları şu şekildedir:

შენ ჩემ გულის ვარდი ხარ -Sen çem gulis vardi khar (Sen kalbimin gülüsün).

Yunus Uludağ'ın şu tespitleri de dikkate değerdir: “Türkçede gül kelimesi hem bitki ismi hem de –mek, –mak mastar ekleri ile bir fiil (gülmek) halinde kullanılmaktadır. Gürcücede ise gül, **vardi-ვარდი** demektir. Kalp ise **guli-გული** demektir. Dolayısıyla Gürcücedeki gul-i (kalp) kelimesini Türkçedeki gül (çiçek) ile karıştırmamak gerekir. Nitekim anneler de çocuklarını severken Gürcüce: “**Shen çemi gulis vardi khar-შენ ჩემი გულის ვარდი ხარ.** derlerdi.” Yani “sen kalbimin gülüsün” diyerek aynı cümlede Türkçe gül kelimesinin yazımına benzeyen “guli” kelimesi ve Gürcüce gül anlamına gelen “vardi” kelimesini kullanırlardı.

Gürcistan'da fasülye için kullanılan **ლობიო-lobio** kelimesi muhtemelen Yunancadan kalmış bir kelimedir. Kelime “lobia” şeklinde Farsçada da fasülye manasında kullanılmaktadır. Mısır anlamına gelen **სიმინდი-simindi** kelimesi de muhtemelen aynı şekilde Yunanca kökenlidir.

Gürcistan'ın özellikle batı ve kuzey kesimleri yaylalar ve dağlık alanlardan oluşur. Resmi Gürcücede **mta-მთა** kelimesi **dağ** anlamına gelirken, **mağalmtiani-მაგალმთიანი** de **yayla** anlamında kullanılır. Beldağlı Gürcüler ise **kidi-კიდი** kelimesini dağ anlamında, **kidiebi-კიდეები** (dağlar) şeklinde de çoğul olarak kullanırlar. Akyazılı Gürcüler ise bunların yerine orman anlamına **gelen ტყე-tqe** kelimesini ve yeşillik/çimenlik anlamına gelen **მინდორი-mindori** kelimesini kullanırlar.

Resmi dilde **küçük** anlamında **პატარა-patara** kelimesi kullanılır. Akyazılı Gürcülerde bu kelime çok nadir de olsa kullanılmaktadır. Bunun yerine daha çok **az** anlamına gelen **ფაწა-padzai** (padzay) kelimesine küçük anlamı da yüklenerek kullanılır.

Görüleceği üzere Amasyalı Gürcülerin kullandıkları pek çok kelime zaman içinde değişikliğe uğramış ya da manalarını kısmen değiştirmiştir. Bazen de yeni kelimeler üretilmiştir. Böyle bir durum söz konusu olmadığında da Türkçe kelimeler –i ekiyle Gürcüleştirilerek günlük konuşma diline dâhil edilmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere resmi dilde renk anlamında **peri-ფერი** kelimesi kullanılırken,

Akyazı'daki Gürcücede bu kelimenin yerine Türkçedeki renk kelimesi sonuna –i eklenerek “rengi” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.

Kelime üretme hususunda dikkat çekici bir husus da bazı kelimelerin kendi manalarının dışında bir rumuz ya da şifre gibi özel bir manada kullanılır olmasıdır. İlk muhacirler Amasya'da yerleştikleri Akyazı köyünde başlarda içe kapalı bir hayat sürmüşler, evlilik de dâhil olmak üzere sosyal ilişkilerini kendi içlerinde kurmuşlardır. Dünyadaki diğer göçmen refleksleriyle de uyumlu olan içe kapanmacı bu tavırları, zamanla çevredeki Gürcü köyleri olan Çiviköy ve Elikteke köylerine doğru gevşemeye başlamış, daha sonraları etraftaki Kervansaray, Musaköy, Damudere, Terziköy, Ulutepe, Yaylayolu, Başpınar ve diğer köylerle de sosyal ilişkiler geliştirmişlerdir. Böylece civar köylerden arkadaşlar edinmişler, işçi veya azap olarak köye çalışmaya gelenlerle dostluklar kurmuşlardır.

Akyazı köyünde kendi aralarında Gürcüce konuşurlarken, diğer kimseler ya da arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde ise zamanla öğrenip geliştirdikleri Türkçe ile konuşmaya başlamışlardır. Hatta içlerinde bir yabancı olduğunda onun anlamadığı bir dilde konuşmayı **sirtkhuli-ayip** olarak görmüşler, bu kişinin “ne diyorlar?”, “acaba benim hakkımda mı konuşuyorlar?” gibi düşüncelere kapılmasına ve yanlış anlamasına meydan vermemek adına onun anladığı dilden konuşmaya çalışmışlardır. Muhtemelen bu nedenle dışarıdan olanı ayırt etmek için kendi aralarında bir şifre geliştirmişlerdir.

Örneğin dışarıdan evlerine ya da meclislerine bir yabancı geldiğinde **turp** manasına gelen **ბოლოქი-boloki** kelimesini bir şifre olarak kullanmışlardır. Düğünlerde gelin veya damat yabancı ise, yani Gürcü değilse Akyazılı Gürcüler “bolok” dediğinde, diğer Gürcüler de bahsedilen kişinin Gürcü olmadığını anlarlar ve buna göre üslup ve davranış sergilerlerdi. Böylece gelen misafiri ya da misafirleri rahatsız edecek davranışlardan kaçınırlar ve daha bilinçli hareket ederlerdi.

Buna benzer bir şifreleme de **Kizilbaşebi-ყოზილბაშები-Kızılbaşlar** kelimesinde mevcuttur. Akyazı'nın çevresinde bulunan Alevi kökenli köylerden gelen azaplar ve işçiler için **boloq-ბოლოქ** yerine başka bir kelime kullanılmıştır.

Bilindiği gibi Alevilere Şah İsmail'in ordusundaki kızıl başlıklı birlikleri oluşturdukları için Kızılbaş da denilir. Nitekim Gürcistan'da da o dönem İran'ındaki Şiiler **Kizilbaşebi-გიზილბაშები-Kızılbaşlar** olarak tabir edilmiştir. Ancak Akyazılı Gürcüler bu kelimeyi doğrudan doğruya gizliliği ortadan kaldıracak şekilde kızılbaş olarak kullanmamışlar, bunu Gürcüceye çevirerek “Tavkırmız” veya “Tavtzteli” şeklinde telaffuz etmişlerdir. Bu durumda **baş** anlamına gelen **tavi-თავი** kelimesi ile **tziteli-წითელი** anlamına gelen **kırmızı-kızıl** kelimesi birleştirilerek **Tavkırmız** veya **Tavtzteli-თავწითელი** kelimesi oluşturulmuş, bu şekilde kastedilen kişinin **Kızılbaş** yani Alevi olduğu hissettirilmeden anlatılmak istenmiştir. Bugün hâlâ **Tavkırmız-თავკიომიზ** ya da **Tavtzteli** kelimesi **Aleviler** için kullanılmaktadır.

3.2.1. Atasözleri, Bilmeceler, Maniler ve Özdeyişler

Hayde tzevdet khuloši-ჰაიდე წევდეთ ხულოში

Vikidot kutlu kumaši-ვიკიდოთ ქუთლუ კუმაში

Çavakvot-ჩავაქვოთ

Vasamot gombiebi-ვასამოთ გომბიები.

Patzay gombio khiniko-ფაცაი გომბიო ხინიკო

Zukheli shentan vin iyo-ზუხელი შენთან ვინ იყო?

Haydi gidelim Khulo'ya

Alalım kutlu kumaşı

Evlendirelim

Oynatalım kızları.

Küçük kız çocuğu Khiniko

Dün akşam senin yanındaki kim idi?

Bağvi da Gombiyosi Simğera

Bağvi ambobs-ბადვი ამბობს;

Diginakhe gogov şen da, დიგინახე გოგოვ

Kortzilşi rom samobdi ქორწილში რომ სამობდი

Devgade tvali şenze da, დევგადე თვალი შენზე და

Memre sakhlşi davbrundi. მემრე სახლში დავბრუნდი

Gombiyo ambobs-გომბიო ამბობს;

Diginakhe mes şen ik da, დიგინახე მეს შენ იქ და

Tvali dagade şenze, თვალი დაგადე შენზე

Dimikniye şen heli da, დიმიქნიე შენ ხელი და

Guli damade gulze. გული დამადე გულზე

Bağvi ambobs-ბადვი ამბობს;

İm dğes ukan şen gogov da, იმ დღეს უქან შენ გოგოვ და

Sizmarşi şimidikhar, სიძმარში შიმიდიხარ

Sanki çemi kopilkhar da, სანქი ჩემი ყოფილხარ და

Çven sakhlisken movdivar. ჩვენ სახლისკენ მოვდივარ.

(Gombio ambobs;)(გომბიო ამბობს;)

Mes ise var bağnav da, მე ისე ვარ ბაღნავ და

Sul ginakhav sizmarşi, სულ გინახავ სიზმარში

Ertameti moy ameğam, ერთამეთი მოი ამელამ

Visakvarot tvareşi. ვისაკვაროთ თვარეში

Bağvi ambobs-ბადვი ამბობს;

Ğertma tu digvizera da, ღმერთმა თუ დიგვიზერა და

Gavkhtebit ertametit, გავხთებით ერთამეთით

Billay erti devnişhod da, ბილლაი ერთი დევნიშჰოდ და

İmas ukan korzil vikt. იმას უქან ქორწილ ვიქთ

Bağvi da Gombio ertat amboben-ბაღვი და გომბიო ერთად ამზობენ ;
 İverevit bağvebshi da, ივერევით ბაღვებში და
 Nennela davberdebit, ნენნელა დავბერდებით
 Vitsoskhlebit biçahan da, ვიცოსხლებით ბიჭახან და
 İmas ukan movkdebit. იმას უქან მოვკდებით.¹⁸

Hasan Uludağ

Tav pekhai -თავ ფეხაი
 Kud mangalai -კუდ მანგალაი
 Vinckha ver mikhdeba -ვინცხა ვერ მიხდება
 İs ari viri mamalai -ის არი ვირი მამალაი.

Kafası ayak gibi
 Kuyruğu orak gibi
 Kim ki anlamaz
 O erkek eşektir.
 Cevap: Horoz

Abdzelı gdzeli, -აბძელი გძელი
 sabdzelı gdzeli -საბძელი გძელი
 Cavkar pekhi dovloveli -ჩავკარ ფეხი დოვლოველი
 Samanlık uzun.
 Attım adımımı bitmemek üzere.
 Cevap: Yol

Aguka makuka-აგუკა მაკუკა
 Tzevda karsukan miakuka -წევდა კარსუკან მიაკუკა
 Cevap: Süpürge

¹⁸ Çınarın Gölgesinde Akyazım, Editör İmamoğlu Volkan Darçın, Lider Matbaacılık, 2009 s. 24-25.

Yukarıdaki tekerleme ve bilmecelerin birinci satırlarında geçen “aguka makuka” gibi kelimelerin anlamı tam olarak bilinmemektedir ya da zaten bir anlamı bulunmamaktadır. Mana daha ziyade ikinci satırda (götürdü kapının arkasına dayadı) mevcuttur.

3.3. Rusçadan, Türkçeden ve Diğer Dillerden İthal Kelimeler

Birçok dil gibi Gürcücede de diğer dillerden alıntı kelimeler bulunmaktadır. En çok karşılaşılan kelimeler Rusça, İngilizce, Farsça, Arapça ve Türkçe dillerine aittir. Bunlara örnek olarak şu kelimeleri sıralayabiliriz:

Tablo 10. Gürcüce'ye Girmiş Yabancı Dildeki Kelime Örnekleri

Kelimeler	Gürcüce	Okunuşu	Kökeni
BİLGİSAYAR	კომპიუტერი	Komputeri	İngilizce
TRAKTÖR	ტრაქტორი	Traktori	Fransızca
TELEVİZYON	ტელევიზორი	Televizori	Fransızca
KALEM	კალამი	Kalami	Arapça
SEBEP	საბაბი	Sababi	Arapça
PENCERE	ფანჯარა	Pancara	Farsça
FİNCAN	ფინჯანი	Pincani	Farsça
HORTUM	ხორთუმი	Khortumi	Farsça
ODA	ოთახი	Otakhi	Türkçe
AİLE	ოჯახი	Ocakhi	Türkçe
GEMİ	გემი	Gemi	Türkçe
ÜTÜ	უთო	Uto	Türkçe
KÖPEK	ქოფაკი	Kopaki	Türkçe
KALPAK	ყაბალახი	Kabalakhi	Türkçe
BAĞ	ბაღი	Baği	Türkçe
KUTU	ყუთი	Kuti	Türkçe
ÇANTA	ჩანთა	Çanta	Türkçe
YELKEN	იალქანი	İalkani	Türkçe
SİM	სიმი	Simi	Farsça
FİRuze	ფირუზი	Piruzi	Farsça
BAHÇE	ბაღჩა	Bağça	Farsça
BULGUR	ბურღული	Burğuli	Farsça
ISPANAK	ისპანახი	İspanakhi	Farsça
KEMER	ქამარი	Kamari	Farsça
HANÇER	ხანჯალი	Khancali	Farsça

SİNİ	სინი	Sini	Farsça
SAAT	საათი	Saati	Arapça
SÜRAHİ	სურა	Sura	Arapça
CEVŞEN	ჯავშანი	Cavşani	Arapça
BEĞENMEK (Sosyal medyada)	დალაიქება	Dalaikeba	İngilizce
ACİL	ემერჯენსი	Emercensi	İngilizce

Akyazlı Gürcülerin konuştukları dil içerisinde de dışarıdan alınmış kelimeler mevcuttur. Bu kelimelerden bir kaç şunlardır:

- 1) İstikan-stakan-ისტოკანი-bardak-Rusça
- 2) Samavari-samovar-სამავარი-semaver-Rusça
- 3) Dardi-dard-დარდი-dert-Farsça
- 4) Çanta-ჩანთა-çanta-Farsça
- 5) Bağ-ბაღ- bağ-Türkçe
- 6) Saati-საათი- saat-Arapça

3.4. Türkçe - Gürcüce şiir ve Oyun Örnekleri

Soyum ve Köyüm

Çıkıvermiş birden 93 harbi
Başlamış eza cefa ve zulüm
Batum'dan yola çıkmış bir Gürcü halkı
Akyazı'ya yerleşmiş o benim köylüm

Avcıoğlu, Kürdoğlu ve de Gahaze
Akyazlı Gürcülerin yarısı
Şavşatlı, Mecitgil ve de Şavatze
Akyazı'nın tamamlanmış gerisi

Saraçoğlu, Eyüpağa ve Geygel Ahmet
Ali Çavuş, Cafer Ağa köyümün halkı
Gürcü'ye Akyazı ne büyük nimet
Chadi ile loby Gürcü'nün hakkı

Akyazı deyip de geçme arkadaş
 Bilemezsin kıymetini yaşamayınca
 Amasya'ya yakın git de bir dolaş
 Ulaşırsın Hatunpınarı, Zavallığı aşınca

 Arpa çukuru, Karaçam, Karayusuf dağları
 Sarmış etrafını güzel köyümün
 Napuzar, Yoncalık, Üzüm bağları
 Yaşadım güzel günlerini ömrümün

 Dereden yukarı değirmenlerin başı
 Tekkegele, Taciroğlu, Boğazlar
 Pınargözü, Tepetarla, Musaköybaşı
 Nam salmış Kızır Ahmet gibi yağızlar

 Nepeduvar, Napuzarın anlamını bilemem
 Köyün başı harman yeri çoraklık
 Koca köyde üç beş hane göremem
 Geçen yıl soğuk vurdu, bu sene de kuraklık

 Yetişmiş köyümden âlim ve profesör
 Maraşal, müdür, kaymakam, vali
 İçim yanar acısını bana sor
 Düşünürüm ne olacak köyümün hali

 Dağlanmış Gürcüler yurdun her yerine
 Bir lokma ekmek ve geçim için
 Temmuz'da gelirler akın akın köyüme
 Herkesi buluşturup tanıtan şenlik için

 Adım Mustafa, soyadım Yılmaz
 Aslımız Gürcü, kültürümüz Türk
 Köyüme laf ettirmem, o bana gelmez
 İnkâr etmem aslımı, ederim Dünya'yı terk...

 İşte ben buyum!

Akyazım

Gurbetteki dostların, tek buluşma noktası
Burada geçti ömrümün en güzel anıları

Hep beraber çalıştık bahçesinde, tarlasında
Beraberce oturduk hep o yolun kıyısında

Geceleri uyumazdık, fokurdardı semaver
Yudumlardık çayımızı, büyük küçük hep beraber

Arada bir dolanırdık, çoraklığı yazıları
Yemesin o hınzırlar, Poro'nun nohutları

Hiçte işten kaçmazlar, yüklerler balyaları
Çokta yaman bu gençler, doldurur ambarları

Hepimiz birer yiğit, çıkarız Culalı'ya
Yükseklik korkumuz var, bakamayız aşağıya

Okul önü yerimiz Dünya'ya değişmeyiz
Tamamen organik, elmayı daldan yeriz

Şöyle bir dolanırız, toplarız nohutları
Çalıları yakarız, yeriz kara harmanı

Akyazı'mın dağları, hepsi altın derler
Altından kasıtları, a-kalite mermer

Anlatmakla biter mi, güzeldir benim köyüm
Sevdamız hiç biter mi, ayıramaz bizi ölüm

Ersin Şahin

ლექსეზი

სახლებზედან ტყიმალი
კონწილ კონწილ კიდი

რომ არ მინდა იპ გოგო

მე რა ჩამომ კიდია.

Sakhlebzedan tkimali

Kontzil kontzil kidia

Rom ar minda ih gogoi

Me ra çamom kidia.

Evin üstünde yemiş (karadut)

Çifte çifte asılı

İstemiyorum ben o kızı

Peşime niye düşmüş.¹⁹

* * *

ჩაველ ღელე ღურნეში

ერთ გატეხილ სულისთუნ

გოგო ერთი გაგოცო

მამაშენი სულისთუნ.

Çavel ğele ğurneshi

Ert katekhil sulistun

Gogo erti gagotso

Mamaşeni sulistun.

İndim dere ağzına

Bir kırık canlı için

Kız seni bir öpeyim

Babanın canı için.

* * *

ერთი შენთქვი ერთი მევო

ძალიან დერტლი ვინ არიო?

¹⁹ Gorki Mehmet Uludağ ile kişisel iletişim 22 Şubat 2020

მოი სარკეში გეგხედოთ
ძალიან თეთრი ვინ არიო?

Erti şentkvi erti mevo
Dzalian dertli vin ario?
Moi sarkeşi gevkhedot
Dzalian tetri vin ario?

Bir sen söyle, bir ben
Çok (en) dertli kimdir?
Gel aynaya bakalım
En (çok) beyaz kimdir?

Çvnebura Maniler

Me ar miktsem şen svasda,-მე არ მიქცემ შენ სვასდა
Şen çemtvın gamçenilkhar,-შენ ჩემთვის გამჩენილხარ
Me şentvin tu bze var da,-მე შენთვის თუ ბზე ვარ და
Şenas çemtun tuvarekhar.-შენას ჩემთვის თუვარეხარ

Gavanatlot moy ertad da,-გავანათლოთ მოი ერთად და
Gamzkebida dğkebi,-გამზეებიდა დღეები
Gamçenalsa vekhvedzot da,-გამჩენალსა ვეხვედოთ და
Moktses bevri dğkebi.-მოქცეს ბევრი დღეები

Mokdenikhan gamçenelma,-მოკდენილხან გამჩენელმა
Ertad suli igviğos,-ერთად სული იგვიღოს
Cehennemı ar gvında da,-ჯეჰენემი არ გვინდა და
Çven Cennetşi çigviğos.-ჩვენ ჯენნეთში ჩიგვიღოს.

Meykhede çemske erti da,-მეიხედე ჩემსკე ერთი და
Diginakho tvalebi,-დიგინახო თვალები

Gamekzvade raiks gogov da,-გამეყზვადე რაიქს გოგოვ და
Digikavo khelebi.-დიგიკავო ხელები.²⁰

Hasan Uludağ

Akyazı Gürcülerinde şarkılardaki nakarat kısımlarına benzeyen ve birlikte söylenen bazı kalıp ifadeler de mevcuttur.

შუხთი გოგო მოგიხდება.

Şukhti gogo mogikhdeba –oyna (sıçra) kızım sana yakışıyor.

შენ ნიშნული შენ გიხდება.

Şen nişnuli şen gikhdeba –senin nişanlın sana yakışıyor.

Diğer çevre köylerde de benzer şekilde bazı kalıp ifadelerin düğünlerde oyun esnasında söylendiği görülmektedir.

Sıçra pabucum yırtılsın

Yırtılırsa yırtılsın

Alan değil sağ olsun.

Uzun kış gecelerinde çocukları eğlendirmek için oynanan oyunlarda çocuk sırta alındığında söylenen tekerleme ve mani tarzında sözler de mevcuttur.

+ Me mivdivar miğma ğeleşi -მე მივდივარ მიღმა ღელეში.

+ Vinna amogikvanos? -ვინნა ამოგიკვანოს?

- Mamaçemi amomigvano -მამაჩემი ამომიკვანოს.

+ Mamaşeni kanaşia, rogor amogikvanos? -მამაშენი ყანაშია, როგორ ამოგიკვანოს?

+ Me mivdivar miğma ğeleşi -მე მივდივარ მიღმა ღელეში.

+ Vinna amogikvanos? -ვინნა ამოგიკვანოს?

- Bidzaçemi amomikvanos -ბიძაჩემი ამომიკვანოს.

+ Bidzaşenis sakme ari da ak ar aris -ბიძაშენის საქმე არი და აქ არ არის.

²⁰ Darçın, *Çınarın Gölgesinde Akyazım*, s. 36.

+ Me mivdivar miğma ğeleşi -მე მივდივარ მიღმა ლელეში.

+ Vinna amogikvanos? -ვინნა ამოგიკვანოს?

- Maşin şen şen amomikvanos -მაშინ შენ! შენ ამომიკვანოს.

Oyun esnasında söylenen yukarıdaki tekerlemenin Türkçesi şu şekildedir:

Ben gidiyorum karşıki dereye.

Kim seni çıkarıp kurtaracak? (Seni kim çıkaracak-çıkarıp kurtaracak)

Babam beni kurtaracak.

Baban tarlada nasıl kurtaracak?

Ben gidiyorum karşıki dereye.

Kim seni çıkarıp kurtaracak?

Amcam beni kurtaracak.

Amcanın işi var, burada değil!

Ben gidiyorum karşıki dereye.

Kim seni çıkarıp kurtaracak? Çocuk tam düşeceği esnada:

O zaman sen, sen beni kurtaracaksın.

Çocuğun sırt üstü yattığı sırada karnını gıdıklayarak oynanan oyunda da şu tekerleme söylenir:

Zi zi ziponia -ზი ზი ზიპონია

Erbo kvertskhi gıçamia -ერბო კვერცხი გიჭამია

Pirze tskhvia -პირზე ცხვია.

Yine bir başka oyunda çocuk kız olduğunda da şu tekerleme söylenir:

წყალზე მიდის თეთრი გული ფულიანი გოგოი ვისია?

Tzkalze midis tetri guli puliani gogoi visia?

Suya gider temiz kalpli allı pullu kız kimindir?

წყალიდან მოდის თეთრი გული ფულიანი გოგოი ჩემია

Tzkalidan modis tetri guli puliani gogoi çemia

Sudan gelir temiz kalpli allı pullu kız benimdir.

Yukarıdaki sözlere benzer başka anonim şiir ve maniler de Türkçe söylenen “İnce Dudum Yar Yar” oyun havasına uyarlanarak Gürcüce cümlelerle söylenip oynanmaktadır.

3.5. Akyazı Köyü Tiyatro Geleneği-სოფელ აქიაზის თეატრის

ტრადიცია

Akyazı köyünde ilk şenlik 1998 yılında yapılmıştır. Şenlikte oynanan ilk tiyatro oyunu “Biz ve Geleceğimiz” isimli oyundur. Oyunun konusu Akyazı köyünün geçmişiyile ilgilidir. Söz konusu dönemde Akyazı köyünü öne çıkartan özellikler, köyün eğitim düzeyinin yüksek olması, buna karşın nüfus düşüklüğü gibi hususlar ele alınıp sahnelenerek izleyicilere tiyatro halinde sunulmuştur. Bu vesileyle mevcut sorunlar dile getirilerek bir farkındalık oluşturulmaya çalışılmış, sorunların çözümü için yetkili merciler harekete geçirilmek istenmiştir.

Konuyla ilgili olarak köy eşrafından ve söz konusu dönemde tiyatro oyunlarının sergilenmesinde büyük emeği geçmiş olan Yusuf Uludağ ile tarafımızdan yapılmış olan röportajda kendisi şunları ifade etmiştir:

“Tiyatrolarda işlediğimiz konular meyvesini gösterdi diye düşünmekteyim. İnsanlar şenliklere gelirken her yıl ‘acaba bu seneki tiyatro nasıl olacak?’, ‘konusu ne olacak?’ diye heyecan içerisinde köyümüze geliyordu. Bugün de şenliklerin devam etmesini, sanat anlamında ve tiyatro olarak gereğinin yapılmasını diliyorum ve bunun üstümüzde bir vazife olduğunu düşünüyorum.”²¹

Sergilenen tiyatro oyunlarında oyuncuların çoğu köy halkından idiler. Akyazılılar ile irtibatı bulunan, onlarla yakın ve arkadaş olan dışarıdan kimseler de zaman zaman oyuncu olarak rol almışlardır. Şenliğe seyirci olarak civar köylerden gelen misafirlerin yanında resmi devlet erkânı da katılım sağlamıştır. Senaryoların

²¹ Yusuf Uludağ ile kişisel iletişim (16 Nisan 2020)

dili Gürcüce olmasa da, zaman zaman aralara sıkıştırılan Gürcüce konuşmalar ve öğeler seyirciler tarafından beğeni almıştır. Bu şenliklere katılım sağlayan ve tiyatroları izleyen kimseler de bu tür faaliyetlerin sürdürülmesi isteklerini dile getirmişlerdir. Bu istek ve beğeniler köy halkının yeni projeler üretmesi ve gelecekte bunları sergilemesi için teşvik edici olmaktadır.

3.6. Son Dönemde Yaygınlaşan Sözlü ve Yazılı Tarih Araştırmaları

Akyazı köyüne mensup Gürcü kökenli bazı kimseler, köylerine olan sevgiyi belirtmek ve bağlılıklarını vurgulamak amacıyla genç nesile hatıra olarak kalacak kitaplar kaleme almışlardır. Metin Tekin tarafından yazılan “Asırlık Yazımız”, Mustafa Uludağ tarafından yazılan “Çınarın Gölgesinde Akyazım”, Mehmet Uludağ tarafından yazılan “Hayat ve Ben” ve “Beş Ardıç: Akyazı Günlükleri” adlı kitaplar bunlardan bazılarıdır. Bu kitaplarda Akyazı’ya ait gelenekler, şiirler, oyunlar, hikâyeler, kültürel izler ve benzeri şeyleri bulmak mümkündür.

Bugün artık Akyazı köyünün kuruluşunu ve geçmişini aktarabilecek yaşlılar ve geçmişle ilgili malumata haiz donanımlı kimseler hayata gözlerini yummuş vaziyettedirler. En son Gorki lakaplı rahmetli Mehmet Uludağ’ın vefatıyla Akyazı köyü hafızasını ve canlı arşivini de yetirmiştir. Yetişmekte olan nesillere köyün geçmişini anlatacak, o günleri hatırlatacak kimselerin kalmamış olması, bu kitapların önemini daha da arttırmaktadır. Bu kitaplarda bahsi geçen yaşanmışlıklar, Akyazı köyünün kuruluş aşamasındaki zorluklar ve köy tarihi gayet güzel bir şekilde anlatılmıştır. Bu bakımdan örneklik teşkil etmesi yönüyle Metin Tekin’in kitabından Akyazı köyüyle ilgili olarak geçmişte yaşanmış birkaç hikâyeye değinelim:

Vin Gışlis?- ვინ გიშლის? – Kim Mani oluyor?

Nuri Onbaşı Dede, Behiye Nine’ye çok âşık imiş, Behiye Nine’de Nuri Onbaşı’ya. Birbirlerini görebilmek için bahaneler arıyorlarmış. Görüştikleri yerlerden birisi, köyün günümüzde havuz mevkisinde bulunan setenin orası imiş. Eskiden orada bir pınar varmış. Bu pınarın adı o zamanki ismiyle bilinirmiş ta ki bu olay yaşanmadan önce.

Bir gün Behiye Nine pınara su doldurmaya gelmiş. Nuri Onbaşı da Behiye Nine'yi orada görmüş. Bakmış etrafında kimseler yok, koşarak sevdiğinin yanına doğru gitmiş. Tabi giderken Behiye diye seslenmiş. Bağırışı duyan Behiye Nine de bakmış. Nuri Onbaşı da gülümseyerek bakmış. Neyse ki Nuri Onbaşı varmış yanına, bir daha seslenmiş Behiye diye, ama bu sefer daha bir kalpten ve ilave etmiş:

—Behiye seni bir öpsem!

Behiye Nine'de cömertçe vermiş cevabını:

—Vin Gişlis?- (ვინ გიშლის?-Kim mani oluyor?)

Böylece bu cevap pınara isim olarak kalmış. O günden sonra o pınara 'Vin Gişlis Pınarı' denilmiş.²²

Yunus Uludağ'dan Anılar:

Nuri Onbaşı Dede'nin, Behiye adında bir sevgilisi varmış. Davut Çavuş'un kardeşiymiş. İnatla Behiye'yi Nuri Onbaşı'ya vermiyorlarmış. Nuri Onbaşı da çok sevdiği gibi Behiye'nin ismini de ağzından düşürmezmiş. İki lafından biri Behiye de Behiye imiş. Değirmenin yanından gelince arkadaşlarına hemen değirmenin nasıl çalıştığını anlatırmış.

Aşağı değirmenden geldim. Değirmen nasıl çalışıyor biliyor musunuz? diye sorarmış? Nasıl dediklerinde: Behiye, Behiye, Behiye diye çalışıyor dermiş.

* * *

Keyyagilden Abbas Dede'nin hanımı hasta olmuş. Amasya'ya doktora götürmüşler.

Doktor: Neyin var? diye sormuş.

Nine'de Gürcüce:

—“Tavbur meskhnis, gul mebzgveba” -თავბურ მესხნის გულ მეზღვება -“Başım zonkluyor, kalbim kazanıyor”.

* * *

²² Tekin, *Asırlık Yazımız*, s. 234.

Bir gün Hasan Yeşilova ile otobüste gidiyoruz. Başında foter şapkası olan iri yarı bir adam Adapazarı'nda otobüse bindi, önümüzdeki koltuğa oturdu. Hasan dedi ki:

—Çeminagazo hidan movda -ჩემინაგაზო ჰიდან მოვდა.

Adam arkasını döndü.

—Digişaleo? -დიგისალო? (Engel mi oldum?) dedi ve şapkasını çıkardı.

Biz de şaşırdık ve korktuk. Adama Gürcüce hakaret ettik, adam da anladı. Meğer o da Gürcü imiş. Neyse adam sordu: “Hayırdır nereye böyle” dedi. Biz de İstanbul’a okumaya gidiyoruz dedik.

Adam: “Maşallah okuyun oğlum, Allah razı olsun, ne güzel, yeter ki okuyun” dedi.

Biz kızmasını beklerken adam Gürcü olduğumuzu öğrenince sevindi, hakareti unuttu. Okuyacak olmamız ve daha da önemlisi Gürcü olmamız onu çok mutlu etmişti.

* * *

Giresun’dan Gürcü bir karı-koca çift İstanbul’a gidiyorlar. Düzce’ye gelmişler. Düzce’den bir yolcu binmiş, bunların yan hizasındaki koltuğa. Gürcü çift ara sıra fındık yiyorlar. Karısı, kocasına diyor ki:

—İm katsats mietsi -იმ კატსაც მიეცი.

—Ara kalo, pekhebi çamos -არა ქალო ფეხები ჭამოს.

—Katso! İks rom ar mokdenao? Mietsi pidzai erti çaçvi ra -კაცო იქს რომ არ მოქდენაო? მიეცი ფიდაი ერთი ჭაჭვი რა.

—Ara titebis çamos -არა თითების ჭამოს.

Neyse tam İstanbul’a yaklaşmışlar, Gürcü adam insafa geliyor Türkçe olarak adama soruyor:

— Hemşerim yer misin? ve ardından findığı yandaki adama uzatmış.

Adam da asık bir suratla ve Gürcüce şöyle cevap vermiş:

—Ara katso ar minda -არა კაცო არ მინდა (მერე თურქულად)
yemediğimiz şey mi kaldı istemem findığını demiş.

Findığı uzatan adam da:

—Eyvah bu da Gürcü imiş! demiş utanmış.

3.7. Akyazı Köyü'nde Gürcüce Olarak Kullanılan Kelimeler

3.7.1. Alet-Edevat ve Eşya İsimleri

ეხო-Eço-Keser

ხერხი-Kherkhi-Testere

მუხი-Mukhi-Çivi

ურო-Uro-Ahşap Balyoz

ჭუბოშანი-Çuboşani-Törpü-Ağaç Törpüsü

ჩეკუჩი-Çekuçi-Çekiç

ქუშთარა-Kuştara-Büyük Rende

ცული-Tsuli-Balta

ანადუდი-Anadudi-Üç Ağzlı Saman Toplama Aracı

ლაპერა-Lapera-Fırın Küreği

მერული-Meruli-Dirgen İki Ağzlı

ჯოხი-Cokhi-Sopa Değnek

ნიჩაბი-Niçabi-Kürek

თოხი-Tokhi Çapa

კევრი-Kevri-Düven

მანგალი-Mangali-Orak

უღელი-Uğeli-Çitte Kullanılan Boyunduruk

ჯილგა-Cilga-Karasaban

ენაღი-Enaği-Karasaban Toprağa Batan Kısmın Ucuna Takılan Demir

სკამი-Skami-Oturak

ბალიში-Balışi-Yastık

საბანი-Sabani-Yorgan

ლოგინი-Logini-Yatak

3.7.2. Müzik Aletleri

Akyazı köyünde bugüne kadar herhangi bir müzik aletine rastlanmadığı aktarılmakta, herhangi bir müzik aletinin de ismi bilinmemektedir. Sadece çibniguda-ჭიბნიგუდა=ჭიბონი ile ilgili olarak köy tanımındaki bilgilerde isminden bahsedilmektedir.

3.7.3. Mutfak Aletleri

კოვზი-Kovzi-Kaşık

დანა-Dana-Bıçak

ისტიკანი-İstikan-Çay Bardağı

ტასი-Tasi-Bardak

უსკურა-Uskura-Yemek Tası

კარდალა-Kardala-Tencere/Kazan

დერგი-Dergi-Küp

3.7.4. İnsan Organları

Tablo 11. İnsan Organları-ადამიანის ორგანოები

İNSAN VÜCUDUNDAKİ ORGANLAR	GÜRCÜCE	OKUNUŞU
Göz	თვალი	Tvali
Gözyaşı	გრემლები	Tsremlebi
Burun	ცხვირი	Tskhviri
Sümük	შიმიითი	Şimiti
Ağız	პირი	Piri
Diş	კბილი	Kbili
Dil	ენა	Ena
Kulak	ყური	Kuri
Saç	თმა	Tma

Baş	თავი	Tavi
El	ხელი	Kheli
Yanak	ლოყა	Loqa
Kaş	წარბი	Tsarbi
Ayak	ფეხი	Pekhi
Diz	მუხლი	Mukhli
Topuk	ქუსლი	Kusli
Parmak	თითი	Titi
Tırnak	თხილი	Thkili
Dirsek	იდაყვი	İdakvi
Boyun	კისერი	Kiseri
Sırt	ზურუკი	Zurugi
Boğaz	ყელი	Keli
Karın	მუცელი	Mutseli
Dalak	ელენთა	Elenta
Kalp	გული	Guli
Akciğer	ფილთვები	Piltvebi
Karaciğer	ღვიძლი	Ğvidzli
Böbrek	თირკმელი	Tirkmeli
Mide	კუჭი	Kuçi
Kan	სისხლი	Siskhli
Et	ხორცი	Khortsı
Kemik	ძვალი	Dzvali

SONUÇ

Batum merkez olmak üzere Aara bölgesinin 1877-1878 Harbi ile el değiştirmesi neticesinde başlayan g, Osmanlı lkesinde Karadeniz-Aara bölgelerine benzeyen yerlerde bazı yeni köyler oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu glerin temel sebebi Hristiyanların egemen olduğu bir ortamda yaşamamak olarak görülürse de, gerçek durum biraz daha farklıdır. Dini açıdan Osmanlı devletinin kurallarına en sıkı biçimde bağlı unsurlar Batum'da Ruslara karşı direnişte de başı çekmişlerdi. Rus yönetiminin intikam alma tehlikesi karşısında bu gn zaruri hale geldiğini düşündüler. Onların direnişe katılmamış olan yaşça küçük olanları geride kalırken, diğerleri uzun ve zahmetli bir yola çıkmışlardır. Elbette daha sonra geride kalan ailelerini de yanlarına getirmişlerdir.

Mazileri yaklaşık 140 yılı bulan bu köyler Bursa-İnegöl, Gölcük, Düzce, Adapazarı, Ordu-nye, Niksar, Amasya gibi il ve ilçelerde kurulmuştur. Artvin-Ardahan havzası köyleri ise g sonucu değil, Gürcülerin eskiden beri yaşadıkları yerler olarak mevcuttu. Artvin'de özellikle şavşat ve Borçka bölgeleri bu nevidendir.

Amasya yöresi Gürcü yerleşimlerinde günlük kullanım dili, bir şablon olarak varlığını sürdürmüş, ama dinsel kültürün ve eğitim dominant etkisi karşısında dili bilenlerin sayısı gün geçtikçe azalmıştır. Yemek isimleri başta olmak üzere folklorik unsurların az da olsa varlığını sürdürmekte olduğu görülmektedir. Buna karşılık halk oyunları anlamında bir Kafkas ve Gürcü folklorunu görmek mümkün değildir. Son zamanlarda köylerinin mazarine ve Gürcü diline ilgilerin uyanmaya başladığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdizade Hüseyin Hüsamettin Efendi. (2015). *Amasya Tarihi*. Amasya Belediyesi Yayınları.
- Alasania, G. ve Şahan, E. *Gürcistan Kültürü*,(Çeviren: Harun Çimke). GİEV.
- Aydın, M. ve Dünder, R. (2013). Amasya şehir tarihleri, *International Journal of Social Science*, 6(3), 971-990.
- Çelebi, F. (2019). *Gürcü Sanatının Ana Hatları*, Ankara: Gece Akademi-Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Darçın, V. (2009). *Çınarın Gölgesinde Akyazım*. Çorum: Lider Matbacılık.
- Eltut, N. (t.y.). *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları*. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ELTUT-N%C3%BCkhet-1877-1878-OSMANLI-RUS-SAVA%C5%9EI-VE-%C4%B0K%C4%B0-%C3%9CLKE-A%C3%87ISINDAN-SONU%C3%87LARI.pdf> adresinden 11 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Günaltay, Ş. (1987). *Yakın Şark IV* (5. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kasap, M. (2019). *93 Harbi Batum Muhacirleri*. İstanbul.
- Olçay, O.F. (2010). *Amasya Şehri*. Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sağınadze R., Peikrişvili J. ve Çimke H. (2015). *Gürcü Dili*, Rize: STS Yayınları.
- Strabon. (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası-Geographica Kitap XII-XIII-XIV* (4. Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tatlıpınar. (t.y.). *Ana Sayfa*. <http://www.tatlipinar.com/> adresinden 5 Aralık 2020 tarihinde alınmıştır.

TDV İslam Ansiklopedisi. (t.y.). *Edirne Antlaşması - Şerafettin Turan*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/edirne-antlasmasi-SerafettinTuran> adresinden 20 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

Tekin, M. (2004). *Asırlık Yazımız, İstanbul: Biyografi*. Net Yayıncılık.

Uludağ, M. (2010). *Beş Ardiç Akyazı Günlükleri*, Kahramanmaraş: Fatih Basımevi.

Uludağ, M. (2019). *Hayat ve Ben*.

Uludağ, M.B. (1994). *Rusya ve Sovyetler Birliğinde Gürcüler ve Gürcistan*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uludağ, M.B. (2000). *Sovyet Sonrası Dönemde Kafkasya'daki Ulusçu ve Ayrılıkçı Hareketler*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Vikipedi. (t.y.). *Kırım Savaşı*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kırım_Savaşı adresinden 15 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

მაკა სალია, ტარიელ ფუტყარაძე. (2019). *ამასიის რეგიონში მცხოვრებ მუჰაჯირ ქართველთა შთამომავლების სოფლები და ენობრივ-ეთნიკური იდენტობა*. გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

ნანა ფუტყარაძე. (2017). *ქართველი მუჰაჯირები თურქეთის შავი ზღვისპირეთში*. ისტორიის დოქტორის აკად. ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია. ბათუმი, 2017.

როლანდ თოფჩიშვილი. (2017). *ისტორიულ-ეთნოგრაფიული სამხრეთი საქართველო და ქართველები თურქეთში*. თბილისი.

ტარიელ ფუტყარაძე. (2005). *ქართველები I*, თბილისი.

Röportajlar;

(GORKİ) MEHMET ULUDAĞ

YUNUS ULUDAĞ

YUSUF ULUDAĞ

NEVZAT ÖZTÜRK

SADETTİN ÇETİN

MUSTAFA YILMAZ

OSMAN AVCI

NURİYE AVCI

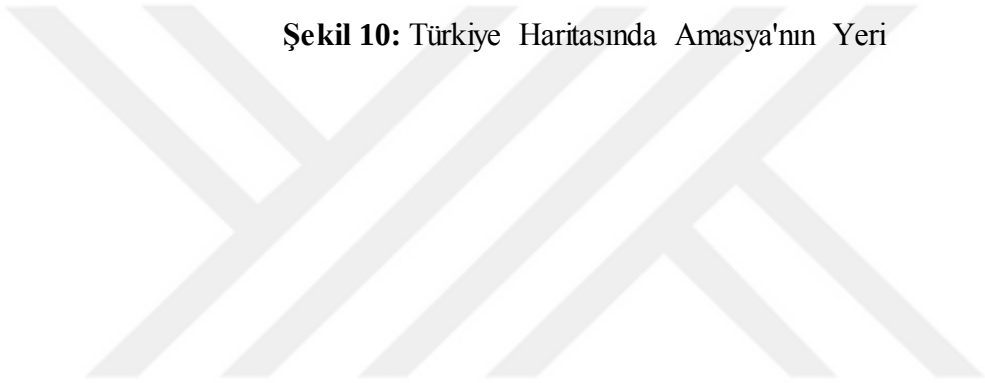

EKLER

EK 1. Amasya İli'nin Harita Görselleri

Şekil 9. Amasya İli İlçeleri

Şekil 10: Türkiye Haritasında Amasya'nın Yeri

EK 2. Türkçe'den Gürcüce'ye Geçmiş Sözcükler

Tablo 12. Türkçe'den Gürcüce'ye Geçmiş Sözcükler

Kelimeler	Gürcüce	Okunuşu	Kökeni
Oda	ოთახი	Otakhi	TR.
Ocak-aile	ოჯახი	Ocakhi	TR.
Bağ	ბაღი	Baği	TR.
Gemi	გემი	Gemi	TR.
Ütü	უთო	Uto	TR.
Köpek	ქოფაკი	Kopaki	TR.
Kalpak	ყაბალახი	Kabalakhi	TR.
Kutu	ყუთი	Kuti	TR.
Çanta	ჩანთა	Çanta	TR.
Yelken	იალქანი	İalkani	TR.

EK 3. Unutulmamış Orjinal Kelimeler

Tablo 13. Unutulmamış Orjinal Kelimeler

Gürcüce	Okunuşu	Türkçe
სათკაფელაი	Satkapelai	Tokaç
კიდობანა	Kidobana	Küçük ambar
შოთი	Şoti	Tandır
შოთისპური	Şotispuri	Tandır ekmeği
კინძი	Kindzi	Kışniş Otu
ლაპერა	Lapera	Ekmek pişirme küreği
კოლოფი	Kolopi	Kasnak Sandık
კოლოში	Koloşi	Ağaç Maşrapa
გალი	Gali	Sığır Boyunluğu
თუთა	Tuta	Küllü Su
ქეცი	Ketsi	Çadi Tabağı(Güveç)
კოლო	Kolo	Pislik Kabı(Hayvan İçin)
კევრი	Kevri	Düven
წარი	Tzari	Çeten
ბაგა	Baga	Petne
გოდორი	Godori	Sırt Sepeti
გალათი	Galati	Üzüm Sepeti
გოზერი	Gozeri	Kalbur-Halbur
ფოცხი	Potskhi	Tahta Tırmık
ბოკვი-ბოკლომი	Bokvi-boklomi	Kilit
სარგული	Sarguli	Sürgülü Kilit
კუკუმჯავაი	Kukumjavai	Kuzu Kulağı
კოჩი კორვალი-შავი პილპილი	Koçi korvalai-şavi pilpili	Karabiber
ყურპეპელი	Kurpepelai	Kulak Böceği
თავწითელი	Tavtziteli	Kızılbaş
ბოლოკ	Bolok	Türk-Yabancı
ჩინჩკლი	Çinçkli	Süt Mısır(Taze)
კობელი	Kobeli	Taneli Mısır
კოში	Koşi	Su Kabağı
წყმართლი	Tzkmartli	Döngel(Meyve)
თეტრი	Tetri	Şeker
შინდი-ზევალ	Şindi-Zeval	Kızılçık
ასკილი	Askili	Kuşburnu
სისხვილი	Siskhvili	Değirmen
ჩემინაგაზო	Çeminagazi	Köpeğim
ფიძარი	Pidzari	Tahta
ჭაჭვი	Çaçvi	Avuç
მანგალი	Mangali	Orak-Tırpan
ტლაპო-ტალახი	Tlapo-Talakhi	Çamur
ბზე-თივა	Bze-Tiva	Saman
თღე-ტყე	Tğe-Tke	Orman
პური-ხორბალი	Puri-khorbali	Buğday

EK 4. Gürcü Alfabesinin Türkçe Yazılış ve Telaffuz Şekilleri

Tablo 14. Gürcü Alfabeti ve Türkçe Yazılışı

Harfler	Türkçesi	Adlandırma	Türkçesi
ა	A	ან	An
ბ	B	ბან	Ban
გ	G	გან	Gan
დ	D	დონ	Don
ე	E	ენ	En
ვ	V	ვინ	Vin
ზ	Z	ზენ	Zen
თ	T	თან	Tan
ი	i	ინ	in
კ	K (sert)	კან	Kan
ლ	L	ლას	Las
მ	M	მან	Man
ნ	N	ნარ	Nar
ო	O	ონ	On
პ	P (patlak)	პარ	Par
ჟ	J	ჟან	Jan
რ	R	რაე	Rae
ს	S	სან	San
ტ	T(patlak)	ტარ	Tar
უ	U	უნ	Un
ფ	P	ფარ	Par
ქ	K	ქან	Kan
ღ	Ğ	ღან	Ğan
ყ	K (gırtlak)	ყარ	Kar
შ	Ş	შინ	Şin
ჩ	Ç	ჩინ	Çin
ც	TS	ცან	Tsan
ძ	DZ	ძილ	Dzil
წ	TZ (sert)	წილ	Tzil
ჭ	Ç (sert)	ჭარ	Çar
ხ	KH(bogaz)	ხან	Khan
ჯ	C	ჯან	Can
ჰ	H	ჰაე	Hae

EK 5. Akyazı da Gürcistan a Özgü Alet Yemek Resimleri

Şekil 11. Köy Müzesi=სოფლის მუზეუმი

Şekil 12. Köy Müzesi=სოფლის მუზეუმი

Şekil 13. Köy Müzesi=სოფლის მუზეუმი

Şekil 14. Çark-ქალამანი

Şekil 15. Çark-ქლაშანი

Şekil 16. Düven-ვევრი

Şekil 17. Düven-ვევრი

Şekil 18. Tahta Tırmık-ფოცხო

Şekil 19. Tahta Tırmık-ფოცხო

Şekil 20. Testi=კუზა

Şekil 21. Un Eleği-ფქვილის საცერი, Sepet-კალათა

Şekil 22. Ahşap Su Kabı-ხის კუზა

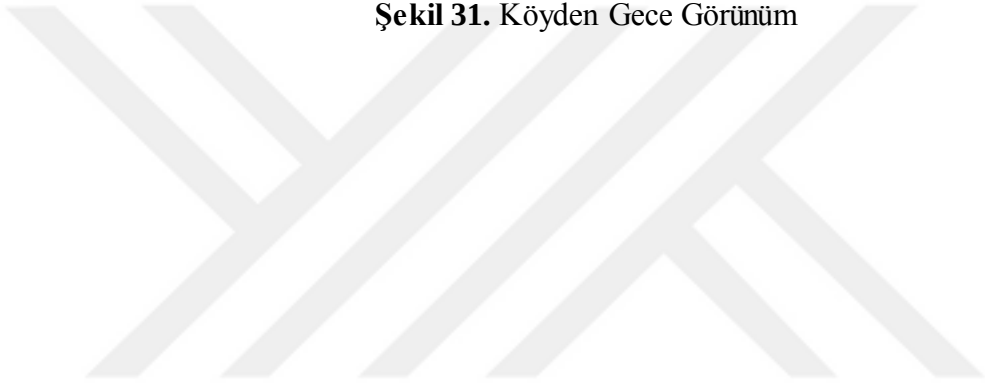
Şekil 23. Ahırda Hayvan Bağlamak İçin Kullanılır=კალი

Şekil 24. Koyun Kırklığı(Makas)=ცხვრის მაკრატელი

Şekil 25. Orak=მანგალი

Şekil 26. İğ-Teşi-თითისტარი

Şekil 27. Değirmen-წისკვილი

EK 6. Akyazı Köyüne Ait Görseller**Şekil 28.** Köyün Girişi**Şekil 29.** Köyün Genel Görünümü**Şekil 30.** Köyün Tepeden Görünümü**Şekil 31.** Köyden Gece Görünüm

Şekil 32. Köyün Çay Suyu Görünümü

Şekil 33. Köyün Kuruluş Sembolü Meşe Ağacı

